

บทที่ 2

แนวความคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาในบทนี้จะ เป็นการแสดงแนวความคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการนำมาประยุกต์ใช้ในวิทยานิพนธ์ ซึ่งโดยแท้จริงแล้ว การศึกษาลักษณะ เฉพาะ และพัฒนาการของเมืองแต่ละเมืองนั้นจะมี ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องด้วยน้อยมาก เพราะเป็นการศึกษาถึงตัวตนที่แท้จริง (ORIGIN) ของเมืองแต่ละเมืองออกมา คำตอบที่ได้ก็คือ ความเป็นเมืองนั้น ในการศึกษา ต้องเปิดใจกว้างไม่ตั้งเงื่อนไข ขอบเขต หรือกฎเกณฑ์ใด ๆ ค่อย ๆ รับรู้เรื่องราวของเมืองนั้นไปเรื่อย ๆ คำตอบและวิธีการศึกษาจะเป็นผลมาจากการได้ลงมือศึกษาเมืองนั้น ๆ แล้วการตั้งสมมุติฐานในสิ่งที่สงสัยคือ ความหลากหลายและการปะปนกันของโครงสร้างเมืองชนิดต่าง ๆ ความหลากหลายของวิถีชีวิตความเป็นอยู่และสภาพทางผังเมืองในบริเวณเมืองที่ทำการศึกษานั้นว่ามีเหตุปัจจัยเป็นอย่างไร ซึ่งจะ เป็นส่วนหนึ่งของการเป็นความรู้พื้นฐานในกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการวางแผนพัฒนาท้องถิ่นโดยท้องถิ่นเอง ทั้งหมดนี้คือแนวความคิดที่สำคัญของการศึกษาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

นอกจากแนวความคิดหลักดังที่กล่าวไปแล้วนั้น ยังมีแนวความคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่นำมาประยุกต์ใช้เพื่อการศึกษาสมบูรณ์ยิ่งขึ้นโดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

- 2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการของเมือง
- 2.2 แนวความคิดประเด็นต่าง ๆ ที่น่าสนใจ

2.1. แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการของเมือง

มีท่านผู้รู้ได้แสดงความคิดเห็นที่น่าสนใจ ซึ่งผู้ศึกษาวิทยานิพนธ์ถือว่าเป็นแนวความคิดเหล่านี้เป็นเบื้องต้นของแง่มุมในการศึกษาเมืองเพชรบุรีที่จะได้ดำเนินการต่อไป

2.1.1 เมืองเป็นผลมาจากการจัดระเบียบในการใช้พื้นที่

สุเทพ สุนทรภะสิทธิ์ (2529 : 183) กล่าวว่า ทางด้านกายภาพเราอาจถือว่าเมืองเป็นผลมาจากการจัดระเบียบในการใช้พื้นที่ (ORGANIZATION OF SPACE) ส่วนรูปแบบของการจัดพื้นที่จะเป็นรูปใด ขึ้นอยู่กับปัจจัยทางเศรษฐกิจกิจจ เช่น ในระบบเกษตรกรรมหรืออุตสาหกรรมสมัยใหม่ และระบบความเชื่อขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งเรียกโดยรวมว่า "อุดมการณ์ทางสังคมและการเมือง"

ดังนั้นในการศึกษาเพื่อจะอธิบายและวิเคราะห์ถึงสภาพทางผังเมืองของเมืองเพชรบุรีจึงจำเป็นต้องศึกษาถึงโลกแวดล้อมด้านต่าง ๆ โดยละเอียด เพราะจะเป็นเหตุ เป็นปัจจัย เป็นที่มาของสภาพทางผังเมืองที่ปรากฏ

2.1.2 ข้อวิจารณ์และข้อเสนอแนะบางประการเกี่ยวกับการศึกษา

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือของประเทศไทย สุเทพ สุนทรภะสิทธิ์ (2528 : 1-2) เสนอแนวความคิดโดยนําการวิจารณ์กรอบความคิด และทฤษฎีของการศึกษาประวัติศาสตร์ทั่วไป และโดยเฉพาะในส่วนที่มีความสำคัญเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น พร้อมทั้งเสนอแนวทางแก้ไขในการที่จะนํากรอบความคิดและทฤษฎีดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ ดังนี้

2.1.2.1 ปัญหาเกี่ยวกับตัวตนส่วนรวมทางสังคม (TOTALITY)

ที่ใช่เป็นจุดเริ่มต้น หรือหน่วยของการวิเคราะห์และอธิบายทางประวัติศาสตร์ ประเด็นปัญหาคือ การถือเอาสังคมท้องถิ่นเป็นหน่วยของการวิเคราะห์นั้นไม่เพียงพอ และไม่สามารถสะท้อนภาพที่แท้จริงของสังคมได้ เพราะการพัฒนา

หรือด้อยพัฒนาทาง เศรษฐกิจและสังคมของสังคมหนึ่ง มีสิ่งที่จะเกิดขึ้นหรือ จะอธิบายให้เข้าใจได้ในแต่ละสังคมหรือประชาชาติระดับท้องถิ่น แต่จำเป็น จะต้องได้รับการอธิบายในบริบทของระบบที่มีขอบเขตกว้างขวางกว่าท้องถิ่น นั้นก็คือ ระบบสังคมส่วนรวม เช่น ในระดับภูมิภาค

2.1.2.2 ปัญหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างอดีตกับปัจจุบัน ประเด็นปัญหาคือ ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรที่นำมา ศึกษาอ้างอิงใช้กันอยู่นั้น ส่วนหนึ่งผู้บันทึกได้รวมเอาความรู้สึคนึกคิด และ สำนึกของโลกแวดล้อมขณะนั้นรวมเข้าไปด้วย ในการนำมาอธิบายและวิเคราะห์ ใช้นั้นจะต้องค้นคว้าว่าอะไรคือความจริง โดยพยายามที่จะแยกความจริง ออกจากความรู้สึคนึกคิดหรือสำนึกของผู้บันทึก ในขณะที่เดียวกันผู้ทำการศึกษาก็ ต้องยอมรับด้วยว่า ระบบความคิดและสำนึกปัจจุบันเป็นพลังสำคัญที่ทำให้อดีต เป็นที่จดจำ หรือมีตัวตนอยู่ในปัจจุบัน

แนวความคิดเกี่ยวกับการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ของสุเทพ สุนทรเกษม ที่กล่าวถึง ตัวตนส่วนรวมทางสังคมและปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างอดีตกับปัจจุบันนี้ จะเป็นตัวนำความคิด สำหรับการศึกษาวินิพนธ์ในการอธิบายและวิเคราะห์ถึงความ เป็นไปของ เมืองเพชรบุรีในแต่ละยุคสมัยโดยหยิบยกเอาโลกแวดล้อมของสังคมในขณะนั้นมาอธิบายไม่เป็นการ เพียงพอ จะต้องศึกษาถึงกระแสของโลกแวดล้อมในระดับภายนอกเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย จึงจะได้ข้อเท็จจริงที่สมบูรณ์ และเนื่องจากเป็นเรื่องของการศึกษา พัฒนาการตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ข้อมูลในส่วนต้นของยุคอดีตส่วนใหญ่จะมาจากตำนานโบราณที่ได้มีการบันทึกไว้ การนำมาอธิบายและวิเคราะห์ถึง สภาพการณ์ของ เมืองเพชรบุรีในอดีตจึงต้องกระทำโดยระมัดระวังและเกิดข้อ จากัดว่าจะนำเชื่อถือและสามารถนำมาวิเคราะห์ได้ถูกต้องเพียงไร

2.1.3 การวิเคราะห์โดยให้ความสำคัญทางด้านสังคม-ประวัติศาสตร์-
ศาสตร์จะได้ "แก่นปัญหา" ที่อยู่เบื้องหลังของการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ
ของเมือง สงัด อิศระทิพย์ (2529 : 9ง) ได้ทำการศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาทางสังคม-ประวัติศาสตร์ ว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพการณชาติดินเพื่อการอยู่อาศัยของกรุงเทพมหานคร ให้เห็นว่า การที่กรุงเทพมหานครเป็นเมืองเอกนคร (PRIMATE CITY) ในทุก ๆ ด้าน รวมถึง "ศูนย์รวมของปัญหา" นานับประการของประเทศไทยในปัจจุบันนั้น สืบเนื่องมาจากกระบวนการที่เรียกว่า "การรวมศูนย์อย่างเกินเลยเกินขนาด" (OVER CENTRALIZATION) และ "วิธีการเติบโตอย่างเกินเลยเกินขนาด" (OVER Urbanization) ในการศึกษาเพื่อมุ่งสู่การวิเคราะห์ถึงเงื่อนไขปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเป็นประเด็นโดยตรง หรือเป็น "แก่นปัญหา" ที่อยู่เบื้องหลังนี้ ควรจะใช้วิธีการวิเคราะห์ที่ให้ความสำคัญทางด้านสังคม-ประวัติศาสตร์ ซึ่งจะนำภาพรวมของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งในระดับประเทศ ระดับภาค ระดับเมืองและระดับย่าน ซึ่งเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันโดยตรงและโดยอ้อม

แนวความคิดนี้ มีทิศทางเดียวกันกับการศึกษาวิทยานิพนธ์ที่จะได้ทำการศึกษาดูว่าให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ในส่วนต้น คือ พัฒนาการเพื่อที่จะนำเงื่อนไข ปัจจัยต่าง ๆ ที่พบไปแสดงสภาพทางผังเมืองซึ่งปรากฏตัวอยู่ในยุคปัจจุบัน

2.2. แนวความคิดประเด็นต่าง ๆ ที่น่าสนใจ

2.2.1 การวางแผน

การวางแผนโดยทั่ว ๆ ไป มีผู้ให้ความหมายไว้หลายประการ เช่น การวางแผนคือการตัดสินใจล่วงหน้าว่าจะทำอะไร อย่างไร เมื่อไร และใครเป็นผู้กระทำ การวางแผนเป็นตัวเชื่อมช่องว่างจากปัจจุบันไปสู่อนาคตตามที่

ต้องการ ถึงแม้ว่าเหตุการณ์ในอนาคตเป็นสิ่งที่ยากต่อการคาดหมายแต่ก็ดีกว่าที่จะปล่อยให้เกิดขึ้นตามยถากรรม (บุญสาย, 2522)

การวางแผนคือกระบวนการที่เกี่ยวกับการเตรียมการ การวินิจฉัย และตัดสินใจสำหรับการกระทำในอนาคต เพื่อจะให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้โดยวิธีการที่ดีที่สุด

การวางแผนเป็นเรื่องของ "อนาคต" เป็นเรื่องที่มีมนุษย์ต้องการรู้ถึงอนาคตที่จะเกิดขึ้นและเพื่อที่จะได้สร้างสภาวะที่จะทำให้อนาคตที่เกิดขึ้นนั้นให้ผลที่เกิดคุณประโยชน์ (มานพ, 2524)

การวางแผนเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งที่เป็นกระบวนการ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้โดยผ่านระบบการจัดทำอย่างมีประสิทธิภาพ (ประพันธ์, 2520)

การวางแผนคือ วิธีการแก้ปัญหาที่ตนเอง โดยการแก้ปัญหาที่จะกระทำเป็นกระบวนการ กล่าวคือ มีขั้นตอนต่าง ๆ ในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อแก้ปัญหาที่ ๆ หมดไปหรือลดความร้ายแรงลง (สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย, 2528)

ดังนั้นอาจสรุปได้ว่า การวางแผนเป็นกระบวนการที่มีการตัดสินใจตามทางเลือกต่าง ๆ ล่วงหน้าอย่างมีเหตุผล มีข้อมูล มีระบบ และเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอนาคต อดยจะต้องทำอย่างต่อเนื่องจนสำเร็จบรรลุตามเป้าหมายที่ต้องการ ในกระบวนการวางแผนทุกกระบวนการจะมีขั้นตอนทั่วไป กล่าวคือ การเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และชี้สภาพปัญหา การวางแผนทางการแก้ปัญหาเสนอทางเลือกในการแก้ปัญหา และตัดสินใจนำทางเลือกที่เหมาะสมปฏิบัติ (มานพ, 2524)

กระบวนการวางแผนพัฒนาประเทศโดยทั่วไปสามารถแบ่งออกเป็น 2 กระบวนการ คือ

1. การวางแผนจากเบื้องบนสู่เบื้องล่าง หรือการวางแผนจากส่วนกลาง ได้แก่ การวางแผนชาติ แผนระดับภาค แผนกระทรวงฯ ซึ่งเป็นกระบวนการที่มองโดยส่วนรวม ทั้งในด้านปัญหา วัตถุประสงค์ นโยบาย และเป้าหมาย

2. การวางแผนจากเบื้องล่างสู่เบื้องบน หรือการวางแผนจากท้องถิ่น ได้แก่ แผนจังหวัด แผนของท้องถิ่นระดับต่าง ๆ ซึ่งเป็นกระบวนการที่สะท้อนความต้องการและปัญหาของจังหวัดหรือท้องถิ่นเป็นหลักแต่จะประสานและสอดคล้องกับแผนของส่วนกลางทั้งในด้านวัตถุประสงค์ นโยบายและเป้าหมาย (ประสาน และบุญเดียบ, ม.ป.ป.)

Weitz (n.d.) นักวางแผนสังคมได้กล่าวถึงการวางแผนพัฒนาสมบูรณ์แบบไว้ว่า "การวางแผนพัฒนาถ้าจะให้สัมฤทธิ์ผลจะต้องสมบูรณ์แบบ คำว่าสมบูรณ์แบบหมายถึงการผสมผสาน (integration) ของการวางแผนเศรษฐกิจการวางแผนสังคมและการวางแผนกายภาพเข้าเป็นมาตรการนโยบาย และอยู่ในกรอบขององค์การที่ตั้งใจจะนำไปปฏิบัติ ในความหมายที่ Weitz ำหรับ นี้ ได้นำเอาการวางแผนสังคม (Social Planning) เข้ามาด้วยการวางแผนในแนวของการวางแผนพัฒนาสมบูรณ์แบบอาจแบ่งระดับของการวางแผนออกเป็น 3 ระดับ คือ (Phaichitr, 1972)

1. การวางแผนระดับชาติ (National Planning)
2. การวางแผนระดับภาค (Regional Planning)
3. การวางแผนระดับท้องถิ่น (LOCAL planning)

2.2.2 การวางแผนโดยวิธีการมีส่วนร่วมของประชาชน

ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับการวางแผนโดยวิธีการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นส่วนหนึ่งที่จะจำเป็นในวิธีการวางแผน ซึ่งเป็นที่ยอมรับในอังกฤษ (England) และเวลส์ (Wales) ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1968 (Hampton, 1977: 27)

Rapkin (1979:226) กล่าวว่า การสร้างการมีส่วนร่วมในท้องถิ่น ไม่เพียงแต่ทำให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ที่อยู่อาศัยในท้องถิ่นนั้น ๆ แต่ยังทำให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นมีความเป็นเหตุเป็นผลและสมบูรณ์

Conyer (1982) ระบุว่า มีเหตุผลสำคัญ ที่สนับสนุนการวางแผนโดยประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม 3 ประการ คือ

1. การมีส่วนร่วมของประชาชน ทำให้เกิดความเข้าใจถึงความต้องการของคนในท้องถิ่น
2. เป็นสมมติฐานอย่างมีเหตุผล ที่ว่าถ้าประชาชนมีความผูกพันตั้งแต่การเตรียมการวางแผนเขาจะแสดงความคิดเห็นออกมาอย่างเปิดเผย และประชาชนจะยอมรับแผนที่ได้ร่วมตั้งแต่ต้น
3. เป็นพื้นฐานของประชาธิปไตยว่าคนควรมีผลต่อการพัฒนาตนเอง เป็นการเห็นด้วยต่อความเชื่อที่ว่า "planning is for people"

Lloyd (1979) กล่าวว่า นักวางแผนจะต้องค้นหาวิธีการที่ดีที่สุดที่จะต้องวางแผนกับประชาชน

Fagence (1977) กล่าวถึงการวางแผนแบบมีส่วนร่วมของประชาชน ว่านักวางแผนจะต้องวางแผนโดยสอดคล้องกับหลักศีลธรรม และระบบความคิดในการวางแผนจะมาจากประเพณีที่แข็งแกร่งของสังคมด้วย

ข้อเสนอแนะที่ประชุมองค์การสหประชาชาติ เรื่องการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ในประเด็นที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการวางแผน เมื่อปี ค.ศ. 1976 (อ้างถึงใน Gupta, 1983: 278)

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง ในส่วนประกอบของการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลยุทธ์การวางแผนและการพัฒนา ซึ่งจะมีอิทธิพลในกระบวนการตัดสินใจที่จะวางนโยบายในอนาคต ทางด้านการเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน
2. กระบวนการวางแผนจะต้องถูกออกแบบตามความต้องการของประชาชนมากที่สุด
3. เพื่อประสิทธิภาพของการมีส่วนร่วมของประชาชน จะต้องมีความเป็นอิสระในการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร
4. การมีส่วนร่วมของประชาชนควรจะมีครบถ้วนของความหลากหลายของความคิดรวมถึงวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมา และประชาชนไม่ควรจะมีส่วนร่วมเพียงขั้นตอนการตัดสินใจเท่านั้น
5. การมีส่วนร่วมของประชาชนควรจะตอบสนองทั้งความต้องการของสังคมที่ปรากฏาใหม่และสังคมดั้งเดิม ทั้งด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรม และควรสร้างกลไกที่จะนำคนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน
6. การดึงความมีส่วนร่วมของประชาชนออกมา จะทำให้ได้ปัญหาของชุมชน ซึ่งจะมีผลต่อการพิจารณาเพื่อการตัดสินใจในการจัดการชุมชน

2.2.3 สภาพการณ์ประชาสังคมในปัจจุบัน

ความหมายของ "ประชาสังคม"

มักมีความเข้าใจที่แตกต่างกันต่อ

ความหมายของคำว่า "ประชาสังคม" กับคำว่า "ชุมชน" "ประชาคม" หรือ "ประชาคมจังหวัด" งานเขียนของนักวิชาการหลายคนใช้คำเหล่านี้ในความหมายที่เหมือนกัน แต่จากการศึกษาในเบื้องต้นพบว่า คำเหล่านี้มีที่มาและนัยสำคัญที่แตกต่างกันอยู่มากพอสมควรถึงแม้ว่าจะ เป็นคำที่อยู่ในกลุ่มความเคลื่อนไหวหรือความคิดกระแสเดียวกันก็ตาม

คำว่า "ประชาสังคม" มาจากภาษาอังกฤษว่า Civil Society และมีผู้ใช้ภาษาไทยเทียบเคียงกันหลายคำ อาทิ "สังคมประชาธรรม" (ไพฑูริย์ วัฒนศิริธรรม) "สังคมราษฎร์" (เสนห์ จามริก) "วิถีประชา" (ชัยอนันต์ สมุทรวานิช) คำนี้โดยมีนัยยะของคำว่า Civic movement อารยสังคม (เอนก เหล่าธรรมทัศน์) และ "สังคมเข้มแข็ง" (ธีรยุทธ บุญมี) เป็นต้น ทั้งนี้ นักคิดสำคัญ ๆ ของสังคมไทยได้อธิบายขยายความคำว่า "ประชาสังคม" หรือ Civil Society นี้ในบริบท เงื่อนไข และการทำหน้าที่แตกต่างกัน อันพอรวบรวมในเบื้องต้นได้ดังนี้ (อนุชาติ พวงสาส์, สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนาการ หนังสือชุดประชาสังคม ลำดับที่ 7 : สิงหาคม 2540, หน้า 3-18)

1) ศ.นพ.ประเวศ วะสี นับเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการจุดประกายความคิดถกเถียงในเรื่อง "ประชาสังคม" ให้มีความเข้มข้นอย่างมากในช่วงระยะ 5-6 ปีที่ผ่านมา โดยผ่านงานเขียนชิ้นสำคัญคือ "สังคมสมานภาพ" โดยในงานเขียนดังกล่าวประกอบกับบทความย่อย ๆ และการแสดงปาฐกถา

และการอภิปรายในที่ต่าง ๆ อีกมากมาย พอประมวลเป็นความคิดรวบยอดได้ว่า านสภาพของสังคมไทยปัจจุบัน ภาคส่วนหลัก (Sectors) ของสังคมที่มีความเข้มแข็งและมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างมากคือ ภาครัฐ หรือ "รัฐภาพ" และภาคธุรกิจเอกชน หรือ "ธนาภาพ" ซึ่งปรากฏการณ์นี้ส่งผลทำให้สังคมขาดดุลยภาพและเกิดความส่ำหลังในการพัฒนาของฝ่ายประชาชนหรือ ภาคสังคม ซึ่งเรียกว่า "สังคมนภาพ" ดังนั้น การนำเสนอแนวคิดของ ศ.นพ.ประเวศ วะสี จึงมุ่งไปที่การทำอย่างไรที่จะเกื้อหนุนให้ภาคสังคมหรือภาคประชาชนมีความเข้มแข็งและเกิดดุลยภาพทางสังคมขึ้น ที่เรียกว่าเป็น "สังคมสมานภาพ" โดยนัยยะนี้ ศ.นพ.ประเวศ วะสี เชื่อว่าจะต้องพัฒนาให้เกิดความเข้มแข็งที่ชุมชน (Community Strengthening) ซึ่งโดยนัยยะนี้ก็คือการสนับสนุนให้เกิดชุมชนที่มีความเข้มแข็งขึ้นอย่างมากมาย หลากหลายในสังคม ก็คือการเกิดขึ้นขึ้น "ประชาสังคม" นั่นเอง

จะเห็นได้ว่า "ประชาสังคม" โดยความหมายของ ศ.นพ.ประเวศ วะสี นี้เป็นความหมายที่ผนวกเอาคุณลักษณะบางอย่างของ "สังคมที่พึงปรารถนา" เข้าไปรวมไว้ด้วยซึ่งจะได้กล่าวในเรื่องนี้อีกครั้งหนึ่ง อย่างไรก็ตาม มีข้อพึงสังเกตที่สำคัญจากแนวคิดในเรื่องการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนหรือภาคสังคม ที่นำเสนอโดย ศ.นพ.ประเวศ วะสี คือแนวคิดในเชิงกลยุทธ์ที่ว่าด้วย "ความร่วมมือเบญจภาคี" (ต่อมาใช้คำว่า "พหุภาคี") โดยมองว่าชุมชนในปัจจุบันอ่อนแอมาก การที่จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งได้นั้นจะต้องเกิดจากความร่วมมือและการทำงานร่วมกันของภาคสังคมต่าง ๆ ซึ่งรวมทั้งภาครัฐและภาคธุรกิจเอกชนด้วย "สังคมสมานภาพ" จะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยกระบวนการถักทอความรักของคนในสังคม ของคนในชุมชน ถักทอทั้งแนวตั้งและแนวนอนเข้าหากัน ดังเช่นการทอผ้าที่มีทั้งเส้นด้ายในแนวตั้งและแนวนอน ซึ่งหากพิจารณาจากประเด็นนี้ การให้ความหมายหรือความสำคัญของ "ประชา-

สังคม" ของ ศ.นพ ประเวศ วะสี นั้น มีคำกล่าวถึง "การปฏิเสธรัฐ" แต่อย่างใด ทั้งนี้คาดว่าคงเป็นไปด้วยความตั้งใจที่จะพยายามไม่แยกส่วนระหว่างภาครัฐและภาคประชาชนออกจากกันโดยเด็ดขาด

2) ดร.ธีรยุทธ บุญมี และ ดร.เอนก เหล่าธรรมทัศน์ สองนักคิดทางสังคมคนสำคัญที่ได้ให้ความสำคัญกับเรื่อง "ประชาสังคม" อย่างมาก เช่นเดียวกัน โดย ดร.ธีรยุทธ บุญมี มองว่าการแก้พื้นฐานทางสังคมนั้นควรให้ความสำคัญกับ "พลังที่สาม" คือพลังของสังคม หากแม้ว่าสังคมโดยรวมมีความเข้มแข็ง นักธุรกิจ นักวิชาชีพ นักศึกษา ปัญญาชน ชาวบ้าน สามารถรวมแรงร่วมใจกันผลักดันสังคม ปัญหาต่าง ๆ ที่เป็นพื้นฐานก็จะสามารถเปลี่ยนแปลงได้ ทั้งนี้ สังคมที่เข้มแข็ง ในความหมายของ ดร.ธีรยุทธ บุญมี นั้น จะเน้นที่ลักษณะที่กระจัดกระจาย (Diffuse) พลังทางสังคมที่มาจากทุกส่วนทุกวิชาชีพ ทุกระดับรายได้ ทุกภูมิภาคของประเทศ ซึ่งโดยนัยยะนี้ จะมีความแตกต่างจากแนวคิด "ประชาชนเป็นใหญ่" หรือ "อำนาจของประชาชน" ดังเช่นขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองในอดีตเป็นอย่างมาก

ดร.เอนก เหล่าธรรมทัศน์ ได้ให้ความหมายของ "ประชาสังคม" หรือ "อารยสังคม" ที่ครอบคลุมไปถึงทุกชนชั้นของสังคม เน้นเรื่องความสมานฉันท์ ความกลมเกลียว ความกลมกลืนในภาคประชาสังคม มากกว่าการดูที่ความแตกต่างหรือความแตกแยกภายใน อย่างไรก็ตาม มุมมองของ ดร.เอนก

เหล่ากรรมทัศน์ ให้ความสำคัญสนใจเป็นพิเศษกับประเด็นของ "คนชั้นกลาง" "การมีส่วนร่วม" "ความผูกพัน" และ "สำนักของความเป็นพลเมือง" กล่าวคือ "ประชาสังคม" โดยนัยยะนี้ มิได้หมายถึงความเป็นชุมชนของสังคมชนบทเท่านั้น แต่กินความรวมไปถึงคนชั้นกลาง ภาคเมือง ที่ไม่จำเป็นต้องมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดเป็นเครือญาติหรือเป็นแบบ face to face relationship แต่เป็นความผูกพัน (bond) ของผู้คนที่หลากหลายต่อกันบนพื้นฐานแห่งความร่วมมือและการแสวงหากการมีส่วนร่วม และด้วยสำนักที่มีต่อความเป็นพลเมืองหรือ Citizenship นั้นเอง นอกจากนี้ ดร.เอนก เหล่าธรรมทัศน์ ยังได้ตั้งข้อสังเกตที่สำคัญถึงรากฐานของคนไทยและสังคมไทยว่า คนไทยส่วนมากยังมีระบบวิธีคิดว่าตนเองเป็น 'ไพร่' (client) หรือคิดแบบไพร่ที่จะต้องมียุวนายที่ดี โหยหาคนดี จึงมักขาดสำนักของความเป็นพลเมืองและมองปัญหาในเชิงโครงสร้างไม่ออก อย่างไรก็ตาม ดร.เอนก เหล่าธรรมทัศน์ ให้ความสำคัญต่อการผลักดันให้เรื่อง "ประชาสังคม" กลายเป็นแนวคิดในเชิงอุดมการณ์ทางสังคม

3) ศ.ดร.ชัยอนันต์ สมุทรวานิช และนายแพทย์ชูชัย ศุภวงศ์ เป็นนักคิดอีก 2 ท่านที่กล่าวถึง "ประชาสังคม" โดยเน้นที่การปรับฐานบริบทของสังคมไทยค่อนข้างมาก โดยที่ ศ.ดร.ชัยอนันต์ สมุทรวานิช มองว่า "ประชาสังคม" หมายถึงทุก ๆ ส่วนของสังคม โดยรวมถึงภาครัฐ ภาคประชาชนด้วย ถือว่าทั้งหมดเป็น Civil Society ซึ่งแตกต่างจากความหมายแบบตะวันตกที่แยกออกจากภาครัฐหรือนอกภาครัฐ แต่หมายถึงทุกฝ่ายเข้ามาเป็น partnership กัน โดยนัยยะนี้ ศ.ดร.ชัยอนันต์ สมุทรวานิช ให้ความสำคัญกับ Civil Society หรือ "วิถีประชา" ที่เป็นการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มองค์กรต่าง ๆ โดยเอาตัวกิจกรรมเป็นศูนย์กลาง ปราศจากการจัดตั้งตั้งข้อเสนอสื่อที่สำคัญในเชิงยุทธศาสตร์การพัฒนางานช่วงของการจัดทำแผนพัฒนาฯ

ฉบับที่ 8 คือ Area-Function-Participation - AFP กล่าวคือจะต้อง
 เน้นที่กระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาของทุกฝ่ายร่วม
 กันในระดับพื้นที่ (ย่อย ๆ) ซึ่งในที่นี้อาจเป็น พื้นที่จังหวัด อำเภอ ตำบล
 หมู่บ้าน หรือพื้นที่งานเชิงเศรษฐกิจ เช่น เขตพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก
 เป็นต้น

นายแพทย์ชูชัย ศุภวงศ์ ให้ความหมายของ "ประชาสังคม" ที่
 กว้างขวางและผนวกเอาแนวคิดที่กล่าวมาข้างต้นมาผสมผสานกันอย่างกลมกลืน
 กับบริบทของสังคมไทยว่าหมายถึง "การที่ผู้คนในสังคมเห็นวิกฤตการณ์หรือ
 สภาพปัญหาในสังคมที่สลั้บซับซ้อนยากแก่การแก้ไข มีวัตถุประสงค์ร่วมกันซึ่งนำ
 ไปสู่การก่อจิตสำนึก (Civic consciousness) ร่วมกัน มารวมตัวกันเป็น
 กลุ่มหรือองค์กร (Civic group) ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน
 หรือภาคสังคม (ประชาชน) ในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกัน (Partnership)
 เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาหรือกระทำการบางอย่างให้บรรลุวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ ด้วย
 ความรัก ความสมานฉันท์ ความเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้ระบบการจัดการโดย
 มีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย (Civic network) ทั้งนี้ นายแพทย์ชูชัย
 ศุภวงศ์ ยังได้เสนออีกว่า ปัจจุบันขบวนการประชาสังคมของไทยได้มีพัฒนา
 การและความเข้มแข็ง เชื่อมโยงเครือข่ายกันมากพอสมควร โดยเฉพาะ
 เครือข่ายของชาวบ้านและ เครือข่ายขององค์กรพัฒนาเอกชนต่าง ๆ ที่กำลังมี
 บทบาทสำคัญต่อกระบวนการแสวงหาทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหาในด้านต่าง ๆ
 ของสังคม เช่นปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาเอดส์ ปัญหาสาธารณสุข การทำ
 เกษตรทางเลือก เป็นต้น อย่างไรก็ตาม นายแพทย์ชูชัย ศุภวงศ์ ได้ตั้งข้อสังเกต
 ที่สำคัญไว้ว่าในเงื่อนไขของสังคมไทยปัจจุบันยังคงมีกระแสเหนียวรั้งที่จะลด
 มิให้กระบวนการสร้างความเข้มแข็งของสังคมเติบโตขึ้น อันได้แก่ ระบบพรรค

การเมือง รัฐไทยและระบบราชการ ระบบการศึกษา ความสัมพันธ์แบบ
แนวตั้ง และสื่อมวลชนที่ขาดอิสระ เป็นต้น

4) คุณไพฑูริย์ วัฒนศิริธรรม นักคิดนักพัฒนาอาวุโสอีกท่านหนึ่ง
ซึ่งมีบทบาททางความคิดและการเชื่อมโยงภาคีต่าง ๆ ของสังคมเพื่อการพัฒนา
มาอย่างต่อเนื่อง ได้ให้ความหมายของ "ประชาสังคม" ว่าหมายถึง "สังคม
ที่ประชาชนทั่วไปต่างมีบทบาทสำคัญในการจัดการเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับวิถี
ชีวิตของประชาชน โดยอาศัยองค์กร กลไก กระบวนการ และกิจกรรมอัน
หลากหลายที่ประชาชนจัดขึ้น" โดยนัยยะของความหลากหลายขององค์กรนี้ไม่
ว่าจะเป็น กลุ่ม องค์กร ชมรม สมาคม ซึ่งล้วนแต่มีบทบาทสำคัญต่อการผลักดัน
การเปลี่ยนแปลงทางสังคมทั้งสิ้น จึงเป็นเสมือน "สังคม" ของ "ประชา"
หรือ Society หรือ Civil นั่นเอง อย่างไรก็ดี คุณไพฑูริย์ วัฒนศิริธรรม
ยังเสนอต่ออีกด้วยว่า "ประชาสังคม" นั้นเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่ไปชงภาครัฐ
ซึ่งดำเนินงานโดยอาศัยอำนาจตามกฎหมาย และก็ไปชงภาคธุรกิจ ซึ่งดำเนิน
งานโดยมุ่งหวังผลกำไรเป็นสำคัญ

จากความหมายและแนวคิดของหลายคนดังกล่าวมานี้ จะเห็นถึง
ความต่าง ความเหมือน และการวางน้ำหนักในการอธิบายที่แตกต่างกันออกไป
อย่างไรก็ดี จะสังเกตได้ว่าคำอธิบายเหล่านี้นับเป็นคำอธิบายที่วางอยู่บนพื้น
ฐานของสถานการณ์หรือบริบทของสังคมไทยร่วมสมัย (Contemporary
Situation) เสียส่วนมาก ดังนั้น ภารกิจสำคัญในทางวิชาการในเรื่องนี้คือ
การศึกษาค้นคว้าถึงรากฐานที่มาในทางประวัติศาสตร์และกระบวนการประชา
สังคมในบริบทของสังคมไทยและสังคมตะวันตก รวมถึงกระบวนการประชาสังคม
ในภูมิภาคอื่น ๆ ซึ่งคงจะไม่สามารถครอบคลุมถึงได้ในบทความนี้ อย่างไรก็ดี
หากติดตามกระแสความเคลื่อนไหวด้านประชาสังคมร่วมสมัยในประเทศซีกโลก

ตะวันตกในปัจจุบัน ก็จะพบว่ามีความตื่นตัวและความเคลื่อนไหวเพื่อการ
รื้อฟื้น "ความเป็นประชาสังคม" และ "ความเป็นชุมชน" อยู่อย่างลึกซึ้งมาก
พื้นที่เดียว และด้วยความก้าวหน้าทางวิทยาการด้านสารสนเทศในปัจจุบัน หาก
ส่องสำรวจกระแสความเคลื่อนไหวดังกล่าวใน Internet บน Web Site
ต่าง ๆ ก็จะพบเรื่องราวการนำเสนอในด้าน ประชาสังคม และกระแสด้าน
ชุมชนนี้อย่างมากมาย อาทิ เครือข่าย Civicus เครือข่าย CPN
(Ciiivic Practices Network) เป็นต้น ดังกรณีของเครือข่าย
CPN ให้นำเสนอในเชิงของคำจำกัดความ Civil Society ไว้อย่าง
น่าสนใจดังนี้

Civil Society refers to that sphere of
voluntary associations and informal
networks in which individuals and groups
engage in activities of public consequence.
It is distinguished from the public
activities of government because it is
voluntary, and from the private activities
of markets because it seeks common ground
and public goods. It is often described as
the third sector. For democratic societies,
it provides an essential link between citizens
and the state. Its fundamental appeal since
its origin in the Scottish Enlightenment is
its attempt to synthesize public and private
good.

๒.๒.๔. องค์ประกอบและเงื่อนไขของประชาสังคม

โดยนัยยะของคำจำกัดความและการตีความของคำว่า "ประชาสังคม" ดังกล่าวข้างต้นคงพอจะทำให้สามารถแยกแยะพิจารณาถึงคุณลักษณะบางประการของความเป็นประชาสังคมหรือการร่วมสร้างประชาสังคมขึ้น ซึ่งในที่นี้จะได้ขยายความในส่วนขององค์ประกอบที่สำคัญของประชาสังคมและกล่าวถึงเงื่อนไขที่สำคัญของความเป็นประชาสังคมว่าควรมีลักษณะเช่นไร ทั้งนี้ ในการนำเสนอในส่วนหนึ่งคงจะต้องวางอยู่บนพื้นฐานของสังคมไทยเป็นสำคัญ

องค์ประกอบของประชาสังคม

ความเป็น "ประชาสังคม" อาจพิจารณาได้จากองค์ประกอบหลักที่สำคัญ 4-5 ประการดังนี้

1. ความหลากหลาย ความหลากหลายนับเป็นคุณลักษณะที่สำคัญในเชิงองค์ประกอบของสังคม กล่าวคือสังคมใด ๆ ที่ขาดความหลากหลายมีเพียงมิติเดียว รูปแบบเดียวก็คงเป็นสังคมที่ขาดการเรียนรู้ ขาดจินตนาการ และเอื้อให้เกิดพัฒนาการกับคนรุ่นต่อ ๆ ไป ลักษณะของสังคมก็คงเปรียบได้ดัง เช่นระบบนิเวศของธรรมชาติที่ยึดเกี่ยวได้สมดุลย์กันบนพื้นฐานของความหลากหลายทางชีวภาพ อย่างไรก็ตาม ความหลากหลายทางสังคมนี้ อาจเป็นไปได้ในหลายลักษณะ อาทิ

- ความหลากหลายของการรวมตัว : ระดับของการรวมตัวกันของคนไทยในสังคมนั้น อาจมีแตกต่างหลากหลายกันออกไปตามระดับความพร้อมหรือลักษณะของกิจกรรมที่สนใจร่วมกัน ตั้งแต่การเป็นกลุ่มชมรม องค์กร สมาคม สถาบัน มูลนิธิ สภา สมาพันธ์ สหกรณ์ คณะกรรมการ เป็นต้น

- ความหลากหลายเชิงพื้นที่ : ลักษณะการรวมตัวกันอาจยึดอาศัยพื้นที่หรืออาณาบริเวณเป็นขอบเขตของการรวมตัวกัน เช่น กลุ่มจังหวัด จังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน ชุมชน บล็อก กลุ่ม เขต แขวง ย่าน ละแวกบ้าน หรืออาจเป็นขอบเขตเชิงลุ่มน้ำ สายน้ำ คลอง และแม้กระทั่ง เขตเศรษฐกิจ อาทิ เขตนิคมอุตสาหกรรม เขตพื้นที่ชายฝั่ง เป็นต้น

- ความหลากหลายในรูปแบบของกิจกรรม : กิจกรรมที่หากก็อาจแยกแยะออกมาตามลักษณะของรูปแบบและความถนัดของกลุ่มองค์กรนั้น ๆ อาทิ กลุ่มที่ให้ความสำคัญเชิงการรณรงค์เผยแพร่ ก็อาจมีรูปแบบของกิจกรรมเฉพาะทางสื่อ กลุ่มที่สนใจด้านการค้นคว้าความรู้ก็อาจมีรูปแบบของกิจกรรมเฉพาะด้านการศึกษาวิจัย หรือกิจกรรมเฉพาะด้านการแสดง กิจกรรมเฉพาะด้านการพัฒนาชุมชน เป็นต้น แต่ในหลายองค์กรนั้นก็มักผสมผสานกิจกรรมหลาย ๆ ด้านเข้าด้วยกันตามความเหมาะสมและความถนัดของตน

- ความหลากหลายในเชิงประเด็นความสนใจ/ปัญหา : เจเนอรัลการรวมตัว เป็นกลุ่มของคนที่สำคัญก็คือความสนใจ และความสนใจก็ย่อมทำให้เกิดความหลากหลายของการรวมตัว อาทิ กลุ่มที่ให้ความสำคัญด้านสังคมสงเคราะห์ สนใจเฉพาะด้านการออมทรัพย์ สนใจเฉพาะด้านการเกษตร และอาชีพ สนใจเฉพาะด้านการเมือง สนใจด้านสิ่งแวดล้อม หรือสนใจในเรื่องวิชาชีพของตน ก็ดำเนินกิจกรรมกลุ่มร่วมกันบนพื้นฐานของสิ่งที่สนใจร่วมกันดังกล่าว

- ความหลากหลายของกลุ่มคนที่มารวมตัวกัน : ความหลากหลายในอีกลักษณะหนึ่งที่น่าจะเป็นคุณลักษณะที่สำคัญของความเป็นประชาสังคมคือ ความหลากหลายในด้านของกลุ่มคนที่มารวมตัวกัน นับตั้งแต่ วัย อายุ เพศ เชื้อชาติ การศึกษา ฐานะ อาชีพ รวมทั้งถึง คนพิการ และผู้ด้อยโอกาสอื่น ๆ ความหลากหลายในลักษณะเช่นนี้จะช่วยให้กลุ่มมีลักษณะการเรียนรู้ร่วมกันสูง เพราะจะต้องเข้าใจความต้องการซึ่งกันและกันเป็นอย่างมาก

2. **มีความเป็นชุมชน** : ความเป็นชุมชนในความหมายของประชาสังคมนั้น อาจครอบคลุมความหมายที่กว้างถึงอาณาบริเวณหรือบริบทขนาดใหญ่ที่สามารถเชื่อมโยงติดต่อถึงกันผ่านทางใดทางหนึ่ง หรืออาจพิจารณาถึงความเป็นชุมชนภายในกลุ่มองค์กรเล็ก ๆ ที่รวมตัวกัน ด้วยความรัก ความผูกพัน ความเอื้ออาทร ความสนใจ และหรือผลประโยชน์ร่วมกัน ดังนั้น ลักษณะของความเป็นชุมชนก็อาจไม่จำเป็นต้องติดขัดกับความเป็นชนบทหรือชุมชนชนบทก็ได้ ความเป็นชุมชนอาจเป็นเรื่องของชุมชนเมือง ชุมชนของคนชั้นกลาง ชุมชนของนักธุรกิจ ชุมชนของสถาบันการศึกษา และรวมถึงความเป็นชุมชนของคนภายในองค์กรอีกด้วย โดยนัยยะขององค์ประกอบนี้ คงจะทำให้มองเรื่องประชาสังคมในบริบทที่กว้างขวางและหลากหลายมากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ดี "ความเป็นชุมชน" เองก็ต้องมีอยู่มากมายหลายลักษณะ การสร้างให้เกิดความเป็นชุมชนนั้น คงเป็นเรื่องในเชิงยุทธศาสตร์ยุทธวิธีที่จะต้องคำนึงถึงให้สอดคล้องกับเงื่อนไขของแต่ละสังคม ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไป

3. **บนสำนึกสาธารณะ** : สำนึกสาธารณะหรือจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม (Public consciousness) นั้นเป็นคุณลักษณะที่สำคัญและมีความหมายเป็นอย่างยิ่งในองค์ประกอบของประชาสังคม ดังได้กล่าวไปแล้วว่า องค์ประกอบที่สำคัญของความเป็นประชาสังคมคือความหลากหลายของกลุ่มองค์กรในสังคม ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มองค์กรในลักษณะ self-interest group, public-interest group, pressure group, volunteer group ต่าง ๆ ก็ตาม แต่สิ่งที่เราพบเห็นอยู่ก็คือเรามีกลุ่มองค์กร "ประชาสังคม" ในความหมายนี้มากมายในสังคมไทย แต่ส่วนมากกลุ่มองค์กรเหล่านี้มักไม่มีความเข้มแข็ง ไม่มีพลังเพียงพอที่จะช่วยผลักดันแก้ไขเปลี่ยนแปลงสังคม ในทาง

กลับกันกลุ่มองค์กรที่มีความเข้มแข็งและมีพลังในการกำหนดทิศทางของสังคมก็คือองค์กรทางการปกครอง

อย่างไรก็ดี งานที่นี้มาได้หมายความว่าเราควรจะให้ความสนใจกับองค์กรประชาสังคมทางการพัฒนา (สังคม) เป็นการเฉพาะเท่านั้น เพราะตรงนี้เป็นประชาธิปไตยขั้นพื้นฐาน เป็นฐานรากของสังคมที่จะต้องมีความเข้มแข็งและหลากหลาย ทุกกลุ่ม ทุกองค์กร เป็นรากฐานของสังคมที่เป็นประชาธิปไตย ข้อคำนึงในทางยุทธศาสตร์ตรงนี้จึงอยู่ที่ว่าจะทำอย่างไรจึงจะให้เกิด Public-interest groups ที่มีความเข้มแข็งขึ้นมา มาก ๆ ในสังคม ซึ่งงานที่นี้ก็ต้องให้ความสำคัญกับเรื่องของ กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของสังคม (Civic Education) และการสร้างสำนึกในทางสาธารณะ (Public Consciousness หรือ Private for Public) ของคนในสังคม ให้มีขึ้นอย่างกว้างขวางมากมาย

4. เกิดกิจกรรมและความต่อเนื่อง : บนพื้นฐานของกระบวนการกลุ่มที่หลากหลาย รวมตัวกันเป็นชุมชนที่มีความรัก ความเอื้ออาทร และสมานฉันท์ร่วมกันนั้น คงจะยังไม่เพียงพอ หากไม่สามารถผลักดันให้เกิดการกระทำหรือกิจกรรมร่วมกัน ความหมายของความเป็นประชาสังคมที่สำคัญคือกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันหรือการเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Society) นั่นเอง ยิ่งในสังคมที่มีพลวัตสูงในปัจจุบัน ยิ่งต้องอาศัยนวัตกรรมใหม่ ๆ ทางสังคมที่จะเอื้อให้เกิดการเรียนรู้อย่างรวดเร็ว สำนึกสาธารณะนั้นเป็นนามธรรมที่สามารถบังคับให้เกิดขึ้นได้ในบุคคลใด ๆ หากปราศจากการเรียนรู้ที่มีการปฏิบัติการณ์ร่วมกัน (Interactive Learning through Actions) ดังนั้น การสร้างเงื่อนไขหรือกิจกรรมร่วมกันที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของคนในสังคม ตลอดจนการพัฒนาให้เกิดความต่อเนื่องของ

กิจกรรมและการเรียนรู้ นั้น ย่อมจะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของ "ประชาสังคม" ในอีกด้านหนึ่ง

5. ด้วยเครือข่ายและการติดต่อสื่อสาร : และด้วยเหตุผล
 ทานองเดียวกันกับเรื่องของกิจกรรมและความต่อเนื่อง กลุ่มประชาสังคม ที่จะ
 มีความยั่งยืนและมีความหมายย่อมต้องมีระบบการจัดการที่ดี มีระบบการสื่อสาร
 แลกเปลี่ยน ตลอดจนการสร้างเครือข่ายแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน
 (Communication and Network) ประสบการณ์ของการเรียนรู้ในพื้นที่
 หลากหลายคือพลังสร้างสรรค์ที่จะนำพาสังคมไปข้างหน้าร่วมกันอย่างสันติ
 "พลังที่สาม" จะมีความเข้มแข็งได้ย่อมเกิดจากการยึดโยงความสามารถและ
 พลังย่อย ๆ ในแต่ละส่วนของสังคมเข้ามาเชื่อมต่อประสานกันเป็นสังคมที่มีความ
 เข้มแข็งมีพลัง

จากองค์ประกอบต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น พอจะประมวลให้เห็นโดยย่อ
ดังแสดงในตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 2.1 องค์ประกอบหลักของความเป็นประชาสังคม

องค์ประกอบหลัก	รายละเอียด
มีความหลากหลาย	<p>ความหลากหลายของประชาสังคมอาจพิจารณาได้ในหลายมิติ เช่น</p> <ul style="list-style-type: none"> • ความหลากหลายของการรวมตัว เช่น กลุ่ม ชมรม องค์กร สมาคม สถาบัน มูลนิธิ สภา สมาพันธ์ สหกรณ์ คณะกรรมการ เป็นต้น • ความหลากหลายเชิงพื้นที่ เช่น กลุ่มจังหวัด จังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน ชุมชน ป๊อ ก เขต แขวง ย่าน ละแวกบ้าน หรืออาจเป็นขอบเขตเชิงลุ่มน้ำ สายน้ำ คลอง และแม้กระทั่งเขตเศรษฐกิจ อาทิ เขตนิคมอุตสาหกรรม เขตพื้นที่ชายฝั่ง เป็นต้น • ความหลากหลายในรูปแบบของกิจกรรม เช่น กลุ่มทางสื่อ กลุ่มด้านการศึกษาวิจัย กลุ่มด้านการแสดง ด้านการพัฒนาชุมชน เป็นต้น • ความหลากหลายในเชิงประเด็นความสนใจ/ปัญหา เช่น การสังคม สงเคราะห์ การออมทรัพย์ การเกษตรและอาชีพ การเมือง เป็นต้น • ความหลากหลายของกลุ่มคนที่มารวมตัวกัน ตั้งแต่ วัย อายุ เพศ เชื้อชาติ ศาสนา ความเชื่อ การศึกษา ฐานะ อาชีพ รวมกระทั่งถึง คนพิการ และผู้ด้อยโอกาสทางสังคมอื่น ๆ
มีความเป็นชุมชน	<p>ด้วยความรัก ความผูกพัน ความเอื้ออาทร ความสนใจ และหรือผลประโยชน์ร่วมกัน ทั้งในชุมชนระดับกว้างและระดับเล็กหรือองค์กร</p>
บนสำนึกสาธารณะ	<p>ด้วยสำนึกของความเป็นพลเมือง (Public consciousness) ของสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Society)</p>
เกิดกิจกรรมและความต่อเนื่อง	<p>ด้วยพื้นฐานแห่งการเรียนรู้จากการปฏิบัติร่วมกัน (Interactive Learning through Action) ที่มีความต่อเนื่องและยั่งยืน</p>
ด้วยเครือข่ายและการติดต่อสื่อสาร	<p>ด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้สื่อสารและเครือข่าย (Communication and Network)</p>

ที่มา : คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

ตารางที่ 2.2 องค์ประกอบและเงื่อนไขสำคัญของประชาสังคม

องค์ประกอบหลัก	เงื่อนไขสำคัญ
มีความหลากหลาย	สร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน
มีความเป็นชุมชน	การมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง
บนสำนึกสาธารณะ	ความเป็นธรรมชาติที่มีใ้การแต่งตั้งจัดตั้ง
เกิดกิจกรรมและความต่อเนื่อง	มีความรัก ความเอื้ออาทร สมานฉันท์
ด้วยเครือข่ายและการติดต่อสื่อสาร	มีองค์ความรู้และความสามารถในการแสวงหาความรู้
	มีการเรียนรู้จากการปฏิบัติหรือทำกิจกรรมร่วมกัน
	มีการติดต่อสื่อสารอย่างต่อเนื่อง เครือข่ายความร่วมมือ
	มีระบบการจัดการที่ดีมีประสิทธิภาพ

ที่มา : คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

ความเป็นชุมชนและประชาคม

คำว่า "ประชาคม" "ชุมชน" และ "Community"

นั้น ดูเหมือนจะมีความหมายไปในทำนองเดียวกัน แต่อาจมีขนาดและลักษณะที่แตกต่างกันออกไป อาทิ ชุมชนหมู่บ้าน ประชาคมหมู่บ้าน ประชาคมยุโรป ประชาคมโลก ชุมชนโลก เป็นต้น แต่ทั้งนี้ "ความเป็นชุมชน" หรือ "ความเป็นประชาคม" (Civility หรือ "Community-ness") นั้นคือรากฐานที่สำคัญของสังคม เพราะจะเป็นกลุ่มคนที่มีความผูกพันเอื้ออาทรต่อกัน เป็นแหล่งพื้นฐานที่สุดที่จะเกิดการถักทอความรักความเอื้ออาทรของคนในสังคม และก็จะช่วยการสังเกตเห็นถึงความสำคัญของเรื่อง "ความเป็นชุมชน" หรือ

"ความเป็นประชาคม" ดังนั้น การสนับสนุนให้เกิดการขยายตัวมากยิ่งขึ้น
เท่าไรก็เป็นผลดีต่อความเข้มแข็งของสังคมมากเท่านั้น ในกระบวนการร่าง
และจัดทำแผนฯ 8 จึงให้ความสำคัญกับเรื่องนี้เป็นอย่างมาก

อย่างไรก็ดี หากพิจารณาถึงความลึกซึ้งของแนวคิดภายใต้กระแสการ
สร้างชุมชน ดังกล่าว จะพบว่า ชุมชนในที่นี้ หมายถึงชุมชนแห่งสำนึก
(conscious community) ที่สมาชิกของชุมชนต่างเป็นส่วนหนึ่งของระบบ
โดยรวมที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น ดังเช่นระบบของร่างกายที่มีชีวิตที่
ซึ่งหัวใจ สมอง และอวัยวะส่วนต่าง ๆ มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ดังนั้น
ความเป็นชุมชนจึงมีลักษณะ เป็นพลวัตที่บุคคลและกลุ่มคนต่างมีส่วนร่วมในการทำ
กิจกรรมที่สนใจร่วมกัน มีความสัมพันธ์และตัดสินใจร่วมกัน โดยมีพันธะเชื่อม
โยงกับระบบบริหารบนพื้นฐานแห่งความเป็นอยู่ที่ดีร่วมกัน และหัวใจสำคัญที่จะ
เป็นเงื่อนไขของการสร้างความเป็นชุมชน ก็คือ การสื่อสาร (Communica-
tion) นั่นเอง (งานเขียนที่นำเสนอแนวทางการสร้างชุมชนในกระแสนี้
อาทิ Creating Community Anywhere)

การสำรวจกระแสความเคลื่อนไหวด้านชุมชนในภูมิภาคต่าง ๆ คง
เป็นภารกิจสำคัญในการศึกษาวิจัยด้านประชาสังคม ที่จะต้องมีการการเรียนรู้อีก
มากมาย ทั้งนี้จะขอหยิบยกเพียงเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการแผนฯ 8
และแนวคิดเรื่อง "ประชาคมจังหวัด" ขึ้นมาขยายความเพื่อให้เห็นถึงทิศ
ทางและการผลักดันแนวคิดความเข้มแข็งชุมชนในบริบทของสังคมไทย

ด้วยวิสัยทัศน์การพัฒนาที่มีคนเป็นศูนย์กลางของแผนฯ 8 จึงทำให้มี
การกำหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนาที่มีลักษณะ เป็นองค์รวม (Holistic
approach) ซึ่งงานที่นี้ ได้สังเกตเห็นถึงการใส่ใจพื้นที่เป็นพื้นฐานหลักสำหรับการ

ดำเนินการพัฒนา (Area Approach) และเห็นว่า พื้นที่ระดับจังหวัด จะง่าย สะดวก และสอดคล้องกับสภาพการพัฒนาในประเทศไทยมากที่สุด จึงเกิด ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาของแผนฯ 8 ที่สำคัญประการหนึ่งคือ "ประชาคมจังหวัด"

"ประชาคมจังหวัด" (ในที่นี้ให้ใช้คำภาษาอังกฤษว่า "Provincial Community") เป็นเหมือนยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ต้องการสร้างความเป็นชุมชน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ เป็นกระบวนการถักทอความรัก ความเอื้ออาทร ตลอดจนความรู้สึกผูกพันเป็นเจ้าของของคนในระดับจังหวัดโดยหวังว่าการสร้างสรรค์ "ประชาคมจังหวัด" นี้ จะเป็นจุดเริ่มต้นและเป็นกลไกที่สำคัญของการรวมพลังทางสังคมเพื่อพัฒนาในด้านต่าง ๆ ของจังหวัดต่อไป ซึ่งโดยพื้นฐานของแนวคิดนี้จึงทำให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของกระบวนการ "ประชาสังคม" ดังกล่าวข้างต้น

อย่างไรก็ดี ตามแนวคิดของแผนฯ 8 นั้น ความเป็น "จังหวัด" ในที่นี้ มิได้เป็นสูตรสำเร็จว่าจะต้องเกิดที่ระดับจังหวัดเท่านั้น การใช้จังหวัดก็ถือเป็นเพียงพื้นที่ในระดับการปกครองที่มีขนาดพอเหมาะเท่านั้น การสร้างสรรค์ประชาคม อาจขยายออกไปสู่ระดับ อำเภอ ตำบล (เป็นประชาคมอำเภอ ประชาคมตำบล) หรือ รวมกันเป็น กลุ่มจังหวัด หรือพื้นที่ที่มีลักษณะเฉพาะ หรือความพิเศษร่วมกัน (เช่น ประชาคมพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก) และ หากพิจารณาถึงความหลากหลายของ "ประชาสังคม" ก็ยิ่งทำให้เห็นว่า แม้แต่ในบริบทของภาคเมือง การเกิดขึ้นของกิจกรรมบนพื้นที่เช่น ย่าน ละแวก บาง แขวง เขต ก็เป็นไปได้เช่นเดียวกัน แต่ทั้งนี้ ควรคำนึงถึงความสะดวกในเชิงของการบริหารจัดการด้วย

2.2.5 ความหมายและแนวคิดของ Civil Society ในสังคมไทย

การให้ความหมายและแนวคิดของ

ประชาสังคมร่วมสมัยของนักคิด นักวิชาการในสังคมไทยอาจแตกต่างกันบ้าง แต่โดยสาระหลักแล้วน่าจะหมายถึง การที่ผู้คนในสังคมเห็นวิกฤตการณ์หรือสภาพปัญหาในสังคมที่สลับซับซ้อนที่ยากแก่การแก้ไข มีวัตถุประสงค์ร่วมกันซึ่งนำไปสู่การก่อจิตสำนึก (Civic consciousness) ร่วมกัน มารวมตัวกันเป็นกลุ่มหรือองค์กร (Civic group/organization) ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน หรือภาคสังคม (ประชาชน) ในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกัน (partnership) เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาหรือกระทำการบางอย่าง ให้บรรลุวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ด้วยความรัก ความสามัคคี ความเชื่ออาทรต่อกัน ภายใต้ระบบการจัดการโดยมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย (Civic network)

แม้ว่าพัฒนาการของแนวคิดประชา

สังคมร่วมสมัย ได้ก่อตัวขึ้นในสังคมไทยไม่เกินหนึ่งทศวรรษที่ผ่านมา แต่มีเหตุปัจจัยหลายประการในสังคมไทยที่เอื้ออำนวยต่อการหนุนเนื่องแนวคิดนี้ให้พัฒนาต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง เช่น การขยายตัวของชนชั้นกลาง การเกิดขึ้นขององค์กรพัฒนาเอกชนเพื่อสาธารณะประโยชน์ พัฒนาการของกระบวนการประชาธิปไตยที่ผ่านมามีสังคมไทยเข้าสู่ยุคสังคมข้อมูลข่าวสาร ความไร้ประสิทธิภาพและความไม่โปร่งใสของหน่วยงานของรัฐ เป็นต้น อย่างไรก็ตามที่ข้อที่ควรพิจารณาเกี่ยวกับพัฒนาประชาสังคมร่วมสมัยในสังคมไทย ทั้งนี้เนื่องจากสังคมไทยมีประวัติศาสตร์และพัฒนาการต่างกับสังคมอื่น จึงย่อมมีเอกลักษณ์ความเป็นเฉพาะตัวของประชาสังคมแบบไทย ดังที่ได้มีการเสนอว่า เนื่องจากสังคมไทยมีโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงแนวตั้งสูง (Vertical relationship) แต่แนวคิดประชาสังคมร่วมสมัยมีโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงแนวราบ

(Horizontal relationship) จึงควรที่เน้นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างแนวตั้งกับแนวราบด้วยความสมานฉันท์ ก็จะทำให้สังคมไทยทั้งสังคมมีความเข้มแข็ง สงบสุข ร่มรื่น น่าอยู่ น่าอาศัย เปรียบดังผืนผ้าที่มีทั้งเส้นใยแนวตั้งและแนวนอนถักทอกันเป็นผืนผ้าที่มีทั้งความแข็งแรงของเนื้อผ้า และความงดงามวิจิตรตระการตา

พัฒนาการของประชาสังคมไทยร่วมสมัย

แม้ว่าจะมีความเข้าใจความหมายและแนวคิดของประชาสังคมในสังคมไทยร่วมสมัยตลอดจนการอ่านรายละเอียดจากบทสัมภาษณ์ของนักคิดในสังคมไทยแล้ว คงไม่เป็นการง่ายนักที่จะนำไปสู่การวิเคราะห์และสังเคราะห์ให้เห็นกระแสนำแห่งพัฒนาการของประชาสังคมในสังคมไทยร่วมสมัย ด้วยเหตุที่การก่อตัวและการเคลื่อนไหวของประชาสังคม (Civic movement) ได้มีมาช้านานในสังคมไทยในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งที่เป็นการแก้ปัญหาเฉพาะบางกลุ่มหรือมีจิตสำนึกในการร่วมกันแก้ปัญหาสังคม

ทั้งนี้ ดังจะเห็นได้จากกลุ่มคน ชมรมหรือองค์กร (Civic group) ที่อยู่นอกภาครัฐ หรือ รู้สึกว่าถูกกีดกันจากรัฐ ก็จะมีการรวมตัวขึ้นเป็น Civic movement ปรากฏการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นในชนกลุ่มน้อย เช่น คนจีนโพ้นทะเล รวมกลุ่มกันเป็นสมาคมจีนโรงงเรียนจีน เป็นต้น หรือมีการรวมตัวกันโดยมีจิตสำนึกร่วมกันในการช่วยเหลือเกื้อกูลคนในสังคมเดียวกัน ในลักษณะสังคมสังเคราะห์ เช่น สมาสตรียุทธศาสตร์ สภาภาษาชาวไทย มูลนิธิทางศาสนาที่ให้บริการทางสังคมโดยการจัดตั้งโรงพยาบาล โรงเรียน หรือการรวมตัวกันของกลุ่มวิชาชีพต่าง ๆ เช่น สภานายความ แพทยสภา ฯลฯ เพื่อพัฒนาคุณภาพวิชาชีพ และควบคุมดูแลจริยะแห่งวิชาชีพ ตลอดจนคุ้มครองปกป้องสาธารณชน

นอกจากนี้การรวมตัวกันของพ่อค้าวาณิชเพื่อต่อรองกับรัฐ ำห้ลดการควบคุม
 เพิ่มความคล่องในการทำธุรกิจ และพัฒนาไปสู่การมีส่วนร่วมในการแก้
 ปัญหาสังคม เช่น กลุ่มธนาคาร บริษัทเงินทุนหลักทรัพย์ ที่ดำเนินงานด้านสิ่ง
 แวดล้อมอยู่ในขณะนี้ เป็นต้น รวมถึงการมีบทบาทอย่างอิสระของสื่อมวลชนที่มี
 ความรับผิดชอบต่อสังคม รายการทางวิทยุหรือโทรทัศน์บางรายการ คอลัมน์ใน
 หน้าหนังสือพิมพ์บางคอลัมน์ ได้ทำหน้าที่ในการตรวจสอบถ่วงดุลย์อำนาจที่ไม่
 ชอบธรรม เป็นปากเสียงแทนประชาชนอย่างมีพลัง เป็นต้น นอกจากนี้การรวม
 ตัวของผู้คนในองค์กรชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้าในชุมชน
 เชื่อมโยงกับนักวิชาการ นักพัฒนา แนวคิด พัฒนาการและข้อพิจารณาเกี่ยวกับ
 ประชาสังคมไทย เอกชน ข้าราชการ นักธุรกิจ ได้มีการสร้างเครือข่าย
 ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ มีการขยายขอบเขตไปทั่วประเทศ

จากพัฒนาการอันหลากหลายของกลุ่มต่าง ๆ (Civic group)
 ที่ได้กล่าวข้างต้น เกิดขึ้นเนื่องจากมีปัญหาหรือเหตุการณ์ที่สำคัญ (Critical
 events) ที่ปรากฏอยู่เบื้องหน้า ซึ่งต้องอาศัยการรวมพลังของทุกส่วนในสังคม
 จึงจะแก้ปัญหาได้ หรือเกิดขึ้นเนื่องจากต้องการแก้ปัญหาเฉพาะเรื่อง
 เฉพาะกลุ่ม การก่อตัวและการเคลื่อนไหวของประชาสังคม จึงเกิดขึ้นใน
 ลักษณะต่าง ๆ กัน ในช่วงตอนของประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกัน จึงเป็นการยาก
 ที่จะนำการเคลื่อนตัวอันหลากหลายมารวมกัน เพื่อให้เห็นกระแสนำแห่งพัฒนา
 การของประชาสังคมในสังคมไทยในขณะนี้ได้ จำเป็นต้องอาศัยการศึกษาวิจัย
 อย่างเป็นระบบต่อไป

อย่างไรก็ตาม หากจับประเด็นหลักที่ว่า การก่อตัวของแนวคิด
 ประชาสังคมร่วมสมัยในระดับโลกนั้น มีสาเหตุมาจากวิกฤตการณ์ของโลก
 (Global crisis) ไม่ว่าจะเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาโรคเอดส์ ปัญหา
 เด็กและสตรี ส่วนไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยชุมชน องค์กรหรือหน่วยงานของรัฐ
 ภายในประเทศใดประเทศหนึ่ง หากแต่ประชาคมโลกต้องช่วยกัน อดยถือว่า
 โลกเป็นหนึ่งเดียว (Single Operating Unit) มีความเชื่ออาทรต่อกัน

มีความสมานฉันท์สามัคคีกัน จึงจะเยียวยาคลี่คลายปัญหาหรือวิกฤตการณ์อัน
 สลับซับซ้อนได้ เช่นเดียวกันในระดับประเทศที่ต้องเผชิญกับวิกฤตการณ์หรือ
 ปัญหาของสังคมเมือง และชนบทที่มีความสลับซับซ้อนเกินกว่ารัฐจะเข้าไปแก้
 ปัญหาได้โดยลำพัง หรือเกินกำลังของผู้คนในชุมชนใดชุมชนหนึ่งเพียงลำพังที่จะ
 คลี่คลายปัญหาได้ เนื่องจากวิกฤตการณ์และปัญหาในสถานการณ์ปัจจุบันไม่
 เพียงแต่เต็มไปด้วยความสลับซับซ้อน หากยังแผ่ซ่าน (penetration) ออก
 ไปอย่างไร้พรมแดนอีกด้วย

หากการก่อตัวของแนวคิดประชาสังคมร่วมสมัย เกิดจากวิกฤต
 การณ์หรือสภาพปัญหาที่สลับซับซ้อนดังกล่าวข้างต้น ก็อาจจะมองเห็นพัฒนาการ
 ของแนวคิดประชาสังคมร่วมสมัยว่าค่อย ๆ ก่อตัวขึ้นมาอย่างช้า ๆ ในสังคมไทย
 ในช่วงไม่กี่ทศวรรษที่ผ่านมา ทั้งนี้เนื่องจากเป็นกระบวนการทางปัญญา
 ที่ต้องอาศัยการสะสมองค์ความรู้จากประสบการณ์จริง ปฏิบัติจริงจนกระทั่ง
 เห็นผลว่า สามารถแก้ปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพและอย่างยั่งยืน แนวคิดดัง
 กล่าวแม้ว่าจะค่อย ๆ ก่อตัวขึ้นในสังคมไทย แต่มีเหตุปัจจัยที่ช่วยหนุนเนื่องให้
 แนวคิดนี้พัฒนาต่อไปได้อย่างดี เนื่องจากในช่วง 3 ทศวรรษที่ผ่านมา มีการก่อ
 กำเนิดของชนชั้นกลางและขยายตัวไปอย่างรวดเร็ว ประกอบกับหลังเหตุการณ์
 14 ตุลาคม 2516 เป็นต้นมา พัฒนาการของกระบวนการประชาธิปไตยได้
 เปิดโอกาสให้ประชาชน สื่อมวลชน แสดงความคิดเห็นได้โดยอิสระอีกทั้งระบบ
 การติดต่อสื่อสารโดยอาศัยเทคโนโลยีที่ทันสมัย ช่วยทำให้เกิดการรวมตัวกัน
 อย่างกว้างขวางและรวดเร็ว โดยไม่จำเป็นต้องเห็นหน้าค่าตา รวมทั้งความ
 ไร้ประสิทธิภาพและความไม่โปร่งใสของหน่วยงานของรัฐ เหล่านี้ล้วนเกื้อ
 หนุนการเติบโตของแนวคิดนี้ทั้งสิ้น

2.2.6 ข้อพิจารณาเกี่ยวกับการพัฒนาประชา สังคมไทยร่วมสมัย

สังคมไทยมีประวัติศาสตร์และพัฒนาการ

ต่างกับกับสังคมอื่น การก่อตัวและการเคลื่อนไหวของประชาสังคมในเมืองไทย นับตั้งแต่การเกิดจิตสำนึกทางคม (Civic consciousness) การพัฒนาไปสู่การเกิดกลุ่ม องค์กร (Civic group/organization) ตลอดจนการ ถักทอเป็นเครือข่าย รวมทั้งการก่อตัวของอุดมการณ์ร่วมของสังคม (Ideology of society) และท้ายที่สุดการตกผลึกเป็นเสมือนสถาบันที่คนไทยยอมรับ เป็นกฎเกณฑ์แห่งวิถีชีวิต กระบวนการเหล่านี้เกิดขึ้นและดำรงอยู่ภายใต้บริบท ของสังคมไทย จึงย่อมมีเอกลักษณ์ ความเป็นเฉพาะตัวของประชาสังคมแบบ ไทยานที่นี้จะขอเสนอประเด็นที่ควรพิจารณาที่จะนำไปสู่การพัฒนาประชาสังคม แบบไทย ดังต่อไปนี้

1. สังคมไทยมีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสถาบันหลัก ที่แสดง ความต่อเนื่องของระบอบการปกครอง มีความมั่นคงเป็นศูนย์รวมจิตใจของคน ทั้งชาติ เป็นสถาบันที่แน่นแฟ้นในสังคม วัฒนธรรมไทย เป็นสถาบันที่อยู่เหนือ รัฐ ทุกครั้งที่มีการวิฤตการณ์ในสังคมไทย สถาบันพระมหากษัตริย์จะนำมาซึ่งความ สันติสุข ความสามัคคี ความสามัคคี และความปรองดองของคนในชาติ ดังนั้น สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสถาบันทางสังคมที่จะช่วยเสริมสร้างความ เป็นชุมชน ความเข้มแข็งทางสังคม การสร้างความเป็นชุมชนหรือเป็นสังคม เข้มแข็งโดยการขยายเครือข่ายในแนวราบอย่างเดี่ยวอาจไม่พอ การประสาน และถักทอในแนวตั้ง เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็น จะทำให้มีพลังมากที่สามารถแก้ ปัญหาต่าง ๆ ทางสังคมที่สลับซับซ้อนได้อย่างมีประสิทธิภาพและอย่างยั่งยืน

2. พุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย เป็นศาสนาที่เอื้อต่อ การพัฒนาระบอบประชาธิปไตย เอื้อต่อการสร้างชุมชนเข้มแข็ง เป็นชุมชน

แห่งการเรียนรู้ร่วมกัน คำว่า "สังคม" แปลว่า ชุมชน คำว่า "ไตรสิกขา" เป็นหลักของการดำเนินชีวิต สิกขาเป็นภาษาบาลีตรงกับภาษาสันสกฤตว่า "ศึกษา" เพราะฉะนั้น สังคมคือชุมชนของผู้เรียนรู้ เป็น Learning community นอกจากนี้ พุทธศาสนากล่อมเกล่าให้คนไทยมีอหิงสา ใช้นิยมความรุนแรง ใช้นิยมการเพชฌัญญการ เพชฌัญญา และการมีประสานประโยชน์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการสร้างสังคมเข้มแข็งที่เป็นแนวทางของการราชภัฏญโดยสันติวิธีและความสมานฉันท์

ทั้งนี้ ศาสนาและลัทธิอื่น ๆ ในสังคมไทย ก็มีหลักการเช่นเดียวกับพุทธศาสนา สามารถประสานกลมกลืนกับพุทธศาสนา ซึ่งอาจพบเห็นได้ไม่ยากนักในสังคมอื่น

3. สังคมไทยมีความสามารถในการทำใหบุคคลต่างวัฒนธรรมผสมกลมกลืนเข้ากับวัฒนธรรมไทย เข้าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยอย่างแนบเนียนและแนบกาย อดยปราศจากความขัดแย้งรุนแรง ไม่มีปัญหาชนกลุ่มน้อยหรือหากมีก็น้อยมาก เมื่อเทียบกับชาติอื่น ๆ ด้วยสถานการณ์เช่นนี้จึงเอื้ออำนวยต่อการสร้างสังคมให้เข้มแข็งในสังคมไทย

4. แม้ว่าประเทศไทยถูกมองว่าเป็น "รัฐราชการ" ระบบราชการเป็นระบบรวมศูนย์อำนาจและเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศอย่างมีประสิทธิภาพ แต่ภายในระบบราชการมีข้าราชการประจำที่มีความรู้ความสามารถอยู่มาก ซึ่งเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ หากสามารถปรับแนวคิดของข้าราชการเหล่านี้ จะเป็นพลังที่สำคัญในการประสานงาน ดำเนินงานร่วมกันกับนักพัฒนาเอกชน นักวิชาการ นักธุรกิจ ผู้นำชุมชน ในลักษณะเบญจภาคีหรือพหุภาคี

5. ประเทศไทยมีองค์กรพัฒนาสังคมที่อยู่นอกภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรวิชาชีพ องค์กรธุรกิจเอกชน ชมรม สมาคม มูลนิธิต่าง ๆ จำนวนมาก ซึ่งในระยะหลังได้มีบทบาททางสังคมสูงชันในการพัฒนาสังคมและ

ประชาธิปไตย ซึ่งการก่อตัวและการเคลื่อนไหวเหล่านี้ จะช่วยเสริมให้สังคมมีความเข้มแข็งเร็วขึ้น

6. สังคมไทยเป็นสังคมเปิด (open society) สื่อมวลชนและประชาชนมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระเสรี อีกทั้งกระแสโลกาภิวัตน์จะมีส่วนเร่งให้สังคมไทยเชื่อมโยงกับสังคมเปิดในประเทศอื่น ๆ ทั่วโลกอย่างไร้พรมแดน จะเพิ่มอัตราเร่งในการสร้างสังคมให้เข้มแข็งเร็วขึ้น

อย่างไรก็ตาม หากมองในอีกมุมมองหนึ่ง ลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์หรือจำเพาะของสังคมไทย อาจเป็นกระแสที่เหนียวรั้งการสร้างความเป็นชุมชนหรือสร้างสังคมเข้มแข็ง ก็เป็นได้ ดังนี้

1. ระบบพรรคการเมือง ในสถานการณ์ปัจจุบัน แม้ว่ามีพรรคการเมืองบางพรรคได้พยายามพัฒนาไปสู่การเป็นพรรคของมวลชน แต่ในภาพรวมแล้วระบบพรรคการเมืองของไทยยังไม่มีโครงสร้างที่เป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง พรรคการเมืองจึงอยู่ภายใต้อิทธิพลของคนเพียงไม่กี่คน คนเพียงไม่กี่คนสามารถกำหนดผู้สมัคร ส.ส. ได้ทั่วประเทศ แทนที่จะกระจายอำนาจให้สาขาพรรคในท้องถิ่น ลักษณะเช่นนี้ไม่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาพรรคการเมืองไปสู่ความเป็นสถาบันทางสังคม และไม่เอื้ออำนวยต่อการสร้างสังคมให้เข้มแข็งได้

ดังนั้น การปฏิรูปการเมืองเพื่อพัฒนาพรรคการเมืองให้เป็นสถาบันที่ยอมรับของสังคม จึงมีความจำเป็นอย่างรีบด่วนและจำนำไปสู่การปฏิรูปราชการและการกระจายอำนาจในที่สุด

2. รัฐบาลไทย เป็นรัฐข้าราชการ ซึ่งนักวิชาการบางคนบอกว่า พรรคการเมืองที่ใหญ่ที่สุดคือ พรรคข้าราชการ และเป็นที่ทราบกันดีว่า ระบบราชการเป็นระบบที่สร้างอาณาจักร (Empire building) อาณาจักรของใครของคนนั้น หวงอำนาจ แย่งทรัพยากร (คน งบประมาณ อำนาจตาม

กฎหมาย) ไม่ประสานกัน เป็นระบบรวมศูนย์ที่กระจัดกระจาย กล่าวคือ รวมศูนย์อยู่ที่กรมต่าง ๆ ในส่วนกลาง แต่กรมต่าง ๆ ไม่ประสานงานกัน ทั้งในส่วนกลางและภูมิภาค

ระบบราชการได้แทรกซึม แฝงซ่าน (penetration) ไปทุกหย่อมหญ้า ทำให้ภาคสังคม (ประชาชน) อ่อนแอไม่สามารถพัฒนาองค์กรบริหารท้องถิ่น (Local administration) ให้เข้มแข็ง อีกทั้งไม่ส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดประชาสังคมท้องถิ่น (Local civil society) ได้พัฒนาอย่างเต็มศักยภาพ

3. ระบบการศึกษา นอกจากที่คนส่วนใหญ่ของประเทศจบชั้นประถมต้นเพียงอ่านออกเขียนได้แล้ว กระบวนการเรียนการสอนยังเน้นการท่องจำมากกว่าให้รู้จักคิด ให้มีวิจารณญาณ ทั้งนี้ยังไม่รวมถึงวัฒนธรรมที่ได้สั่งสอนกันมาจากบรรพชนที่ว่า "ให้ว่านอนสอนง่าย" "เดินตามผู้นำหมาไม่กัด" เป็นต้น กระบวนการเรียนการสอนเช่นนี้ สนับสนุน ส่งเสริม ปมเพาะความคิดขอรับพร (client) ให้ดำรงอยู่ในสังคมไทยตราบนานเท่านาน คนไทยจึงมีลักษณะฟุ้งฟิง เชื่อง่าย ขาดการไตร่ตรอง นอกจากนี้ในขณะที่สังคมไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมสารสนเทศที่ท่วมทับไปด้วยข้อมูล หากไม่มีวิจารณญาณ การรู้เท่าทัน คัดกรองข้อมูลแล้ว จะทำให้ไม่สามารถคุ้มครองปกป้องตนเอง หรือนำข้อมูลไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีได้

นอกจากนี้ มีการตั้งข้อสังเกตว่าคนไทยไม่ค่อยชอบเห็นใครดีกว่าตน ชื่นชมคนเก่งที่มีความสามารถไม่ค่อยเป็น รู้สึกหมั่นไส้กันง่าย ดังที่หลวงวิจิตร-วาทการได้เขียนไว้ว่า "จงทำดีแต่อย่าเด่นจะเป็นภัย ไม่มีใครเขาอยากเห็นเราเด่นเกิน" ลักษณะจำเพาะของคนไทยเช่นนี้ส่วนไม่สนับสนุนการสร้างประชาสังคม

4. ความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมไทยเป็นความสัมพันธ์แบบแนวตั้ง (Vertical relationship) เป็นลักษณะมูลนายกับไพร่ (Client) โดยเฉพาะสังคมในชนบทจะมีความสัมพันธ์อันเชิงอุปถัมภ์อย่างแนบแน่น ดังนั้นคน

ไทยโดยส่วนใหญ่จึงยังคงมีความคิดแบบไพร่ ที่มองไม่เห็นปัญหาเชิงระบบหรือโครงสร้าง ไพร่คิดเพียงแต่ว่าที่ตนเองเป็นอยู่ไม่ดี เพราะมูลนายไม่ดีจึงโทษหามูลนายที่ดี ซึ่งตรงข้ามกับความเป็นพลเมือง (Citizen) ที่อยู่ใน "ประชาสังคม" ที่มีความสัมพันธ์เท่าเทียมกันแบบแนวนราบ (Horizontal relationship)

5. สื่อมวลชน ด้วยเหตุที่ระบบการเมืองและระบบข้าราชการไม่มีกลไกในการตรวจสอบถ่วงดุลย์อย่างมีประสิทธิภาพ สื่อมวลชนจึงมีบทบาทสำคัญในการแสดงบทบาทในการตรวจสอบถ่วงดุลย์ ในขณะที่สื่อในสังคมไทยจำนวนไม่น้อยยังไม่อยู่ในฐานะที่สามารถตรวจสอบถ่วงดุลย์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ยังมีแนวโน้มในการรับใช้อำนาจรัฐ อำนาจทุนมากกว่าสาธารณชน ซึ่งบั่นทอนต่อการสร้างความเข้มแข็งให้กับสังคม

ตามความหมายและแนวคิดประชาสังคม ในบริบท (context) ของสังคมไทยนั้น เน้นการมีบทบาทร่วมกันของภาคีต่าง ๆ ในสังคม ทั้งภาคสังคม (ประชาชน) ภาครัฐและภาคธุรกิจเอกชนโดยดำเนินการในลักษณะหุ้นส่วนกัน ด้วยความสมานฉันท์และมีการจัดการ ซึ่งย่อมต่างจากพัฒนาการของประชาสังคมทางตะวันตก ที่เน้นบทบาทของกลุ่มคน องค์กรนอกภาครัฐ ทั้งนี้เนื่องจากพัฒนาการและบริบทของแต่ละสังคมแตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม คุุณูปการของแนวคิดประชาสังคมในทุกสังคม ส่วนนำไปสู่การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน หรือสังคมเพื่อแก้ปัญหาหรือวิกฤตการณ์ให้คลี่คลาย ตลอดจนนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนหรือสังคมนั้น ๆ

หากมีการตั้งคำถามว่า เหตุใดแนวคิดประชาสังคมจึงได้ก่อตัวขึ้นเป็นกระบวนทัศน์ในสังคมไทย ในช่วงไม่กี่ทศวรรษที่ผ่านมา คำตอบคำถามนี้ นอกเหนือจากว่าเป็นเพราะสังคมหรือชุมชนกำลังเผชิญกับวิกฤตการณ์

หรือปัญหาที่สลับซับซ้อน ยากแก่การแก้ไขโดยภาวศาสตร์ใดศาสตร์หนึ่งแล้ว ยังเป็น ปัจจัยที่เป็นเนื้อหาอันอุดมที่ทำให้แนวคิดนี้เจริญงอกงามขึ้นในสังคมไทยตาม ลำดับ คือ การขยายตัวของชนชั้นกลางอย่างไม่หยุดยั้ง การเกิดขึ้นขององค์กร พัฒนาเอกชนเพื่อสาธารณะประโยชน์และองค์กรชุมชนท้องถิ่นจำนวนมากใน สองทศวรรษที่ผ่านมาพัฒนาการของกระบวนการประชาธิปไตยที่ผ่านมาที่เป็น อยู่ในปัจจุบัน ความไร้ประสิทธิภาพและความไม่โปร่งใสของรัฐ ตลอดจนสังคม ไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมข้อมูลข่าวสาร เป็นสังคมเปิด ทำให้ผู้คนในสังคมไทย มีเสรีภาพทางความคิด มีอิสระในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร มีความสัมพันธ์เชิง แนวนราบเพิ่มขึ้น ซึ่งต่างจากรัฐเผด็จการทั้งหลายที่มีความสัมพันธ์กับผู้คนใน สังคมเป็นแบบแนวตั้ง บิดหู บิดตาประชาชน เช่น พม่า เวียดนาม ลาว เขมร เป็นต้น หรือแม้แต่รัฐประชาธิปไตย (Represented Democracy) ที่รัฐมี ความเข้มแข็ง แต่สังคมไม่เข้มแข็ง ขาดการมีส่วนร่วม เช่น สิงคโปร์ เป็นต้น แนวคิดประชาสังคมไม่ว่าจะมีโอกาสก่อตัวและเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วใน ประเทศเหล่านั้น

การศึกษาวิจัยอย่างเป็นระบบในเรื่องการก่อตัวและเคลื่อนไหวของ ประชาสังคม เป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างยิ่ง โดยทำการศึกษาทั้งในภาพรวม ของพัฒนาการของ "ประชาสังคมไทยร่วมสมัย" และศึกษาเฉพาะเจาะลึก ของการดำเนินงานในลักษณะประชาสังคมในแต่ละด้าน มองให้เห็นถึงเหตุ ปัจจัยสำคัญในการหนุนเนื่องหรือเป็นอุปสรรคต่อพัฒนาการ รวมทั้งโอกาสใน การพัฒนาต่อไป ศึกษาให้เห็นถึงองค์ประกอบ (components) ที่เหมาะสม ของการดำเนินงานในลักษณะประชาสังคมด้านต่าง ๆ ตลอดจนเครือข่ายตั้งแต่ ระดับรากหญ้าขององค์กรชุมชนท้องถิ่น ไปจนถึงองค์กรหน่วยงานระดับชาติ และนานาชาติ การวิเคราะห์และสังเคราะห์ความรู้ในด้านนี้ ตลอดจนการ

จัดให้มีเวทีนำเสนอแลกเปลี่ยนความรู้ เป็นการเรียนรู้ซึ่งกันและกันในทางแนวราบ จะเป็นพลังที่สำคัญในการขับเคลื่อนสังคมไทยให้ก้าวหน้าอย่างมั่นคง (power of understanding) เป็นสิ่งที่สำคัญในการขับเคลื่อนสังคมไทยให้ก้าวไปข้างหน้าอย่างมั่นคง เข้มแข็งและยั่งยืนตลอดไปในอนาคตอันไม่ไกลนัก

การพัฒนาเครื่องชี้วัดทางสังคม หรือกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการเองก็ตาม ต่างก็เป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยกันต่อเติมและสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ ทางสังคมร่วมกันทั้งสิ้น เราคงจะต้องก้าวข้ามจากความคิดที่ว่า "ฉันมีปัญหามาช่วยแก้ไข" ไปสู่ความคิดที่ว่า "ฉันเห็นปัญหาและก็เห็นพลังของฉันที่จะก้าวเริ่มการแก้ปัญหาของตัวเอง" (ชูชัย สุภวงส์, แนวคิด พัฒนาการและข้อพิจารณาเกี่ยวกับประชาสังคม หนังสือชุดประชาสังคม สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา หน้า 7-16)

2.2.7 ตัวอย่างการพัฒนาประชาคมในต่างจังหวัด

จากการศึกษาพบว่า ประชาคมในต่างจังหวัดมีการเคลื่อนไหวกันอย่างคึกคัก โดยประชาคมแต่ละแห่งมีพัฒนาการที่แตกต่างกัน แม้จะยังไม่ถึงขั้นที่จะเรียกว่าประสบความสำเร็จ แต่ก็พอจะกล่าวได้ว่า ได้พัฒนาการไปไกลกว่าอดีตที่ผ่านมา และพบว่าประชาคมในต่างจังหวัดได้ก่อกระแสการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนให้เห็นเด่นชัดขึ้น มีทั้งประชาคมจังหวัดต่าง ๆ หรือแม้กระทั่งประชาคมในลักษณะอื่น ๆ ซึ่งจะแยกกล่าวถึงเป็นกรณี ดังต่อไปนี้

- กรณีประชาสังคมจังหวัดเพชรบุรี

ประชาสังคมจังหวัดเพชรบุรี เป็นลักษณะของกลุ่มย่อย ๆ ที่แยกกันทำงานเฉพาะของตนเอง มีเวทีพูดคุยช่วยร้อยกายเพื่อน ๆ จากกลุ่มต่าง ๆ เข้ามาต่อกัน

สำหรับจุดแข็งและจุดอ่อนของประชาสังคม

จังหวัดเพชรบุรี ได้มีการประเมินไว้ดังปรากฏในตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 2.3 จุดอ่อนและจุดแข็งของการทำงาน of ประชาสังคมจังหวัดเพชรบุรี

จุดแข็ง	จุดอ่อน
<ul style="list-style-type: none"> - ความภาคภูมิใจในภูมิประเทศ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม (ศิลปะ ภาษาและประเพณี) - การจัดการและการประสานระหว่างบุคคลมีความยืดหยุ่น - ทุ่มเททาลังใจ กาลังกายและกาลังทรัพย์ เข้าร่วม - กลุ่มย่อยที่มีกิจกรรมต่างกัน แต่สามารถร่วมฟันและทาด้วยกันได้ - มีนักวิชาการระดับท้องถิ่นและระดับชาติ เข้าร่วม - มีความเป็นนักสู้โดยสายเลือด (ตามประวัติศาสตร์และพงศาวดาร) - มีความเสมอภาค ไม่มีใครนำ มีการจัดประชุมสัญจรไปหลายที่ 	<ul style="list-style-type: none"> - อิทธิพลท้องถิ่นสูง - วัฒนธรรมอุปถัมภ์แบบเจ้านาย - การให้เวลาต่อการดำเนินกิจกรรมส่วนรวมน้อย - การเมืองท้องถิ่น (ส.ส./ ส.จ/เทศบาล/สุขาภิบาล/ อ.บ.ต.) - ขาดความยืดหยุ่นในบางกรณี - การประสานงานไม่ทั่วถึง

ที่มา : สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย

กรณีประชาคมจังหวัดน่าน

ประชาคมจังหวัดน่าน ประกอบด้วย กลุ่ม
ฮักเมืองน่าน ศูนย์ประสานงานน่านสันติสุขและศูนย์ประสานงานรณรงค์จัดตั้ง
มหาวิทยาลัย (รพ.น่าน) ใดยมีศูนย์ประสานงานประชาคม จ.น่านเป็นตัวกลาง
สำหรับบุคคลหรือองค์กรที่มีบทบาทอย่าง
สำคัญในการผลักดันหรือเผยแพร่แนวคิดประชาคม ได้แก่ นพ.ประเวศ วะสี
และคณะกรรมการพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
สำหรับจุดแข็งและจุดอ่อนของประชาคม
จังหวัดน่าน ได้มีการประเมินไว้ดังปรากฏในตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 2.4 จุดอ่อนและจุดแข็งของการทำงานของประชาสังคมจังหวัดน่าน

จุดแข็ง	จุดอ่อน
<ul style="list-style-type: none"> -ลักษณะทางภูมิศาสตร์ "เมืองเปิด" ทำให้ กระจุกตัวภายในจังหวัด -ความศรัทธาต่อสถาบันศาสนา พระสงฆ์ช่วย ดึงแนวร่วมประชาชนในท้องถิ่น -กระบวนการคิด เรียนรู้ร่วมกันของกลุ่ม- องค์กรภาคีต่าง ๆ ที่หลากหลายที่กำลัง ถักทอเข้ามา -ความเป็นคนท้องถิ่นด้วยกัน ทำให้ประสาน งานง่ายขึ้น 	<ul style="list-style-type: none"> -การมีส่วนร่วมในกระบวนการประชุม มีอุปสรรคจากช่องว่างทางเศรษฐกิจ ของคนที่มาร่วมประชุม -เวทีมีแห่งเดียว (เป็นปัญหาในแง่ ความพร้อม) -มานวิวัฒนะธรรมบัจเจก สนใจเฉพาะ เรื่อง -ความแตกต่างของผู้มีส่วนสำคัญใน การผลักดันประชาคม -ประเด็นการพัฒนามุ่ง "เมือง" มากกว่า "ชนบท"

ที่มา : สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย

กรณีประชาคมจังหวัดสงขลา

ประชาคมจังหวัดสงขลา ประกอบด้วยกลุ่ม

ต่าง ๆ มากมาย อาทิ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มสมาชิกปฎิรูป เป็นต้น โดยมีความสัมพันธ์
กับรอบตัวหลากหลายมิติด้วยกัน ทั้งด้านวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
สังคม การเมือง และสิทธิ และการพัฒนาชุมชนและกลุ่มผู้ด้อยโอกาส

ในด้านวัฒนธรรม จะเกี่ยวข้องกับกลุ่ม

เครือญาติและกลุ่มออมทรัพย์เป็นส่วนใหญ่

ในด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จะ

เกี่ยวข้องกับผลกระทบโครงการรัฐ ลุ่มน้ำ ทะเลสาบและป่าต้นน้ำ

ด้านการเมืองและสิทธินั้น จะเกี่ยวข้องกับ

สิทธิและหน่วยงานต่าง ๆ อาทิ องค์การบริหารส่วนตำบล

ด้านการพัฒนาชุมชนและกลุ่มผู้ด้อยโอกาส

จะเกี่ยวข้องกับคนจนชาวนา ผู้บริโภคท้องถิ่น ประมง และพลเมืองเด็ก

สำหรับจุดแข็งและจุดอ่อนของประชาคมจังหวัด

สงขลา ได้มีการประเมินไว้ดังปรากฏในตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 2.5 จุดอ่อนและจุดแข็งของการทำงานของประชาคมจังหวัดสงขลา

จุดแข็ง	จุดอ่อน
<ul style="list-style-type: none"> -แต่ละกลุ่มมีพัฒนาการแตกต่างกัน แต่กำลังขยับเข้าหากัน โดยมีกิจกรรมร่วมกัน มีการติดต่อระหว่างคน มีกลไกการทำงานร่วมกัน มีประเด็นร่วมกันแต่ก็ยังคงความหลากหลายและความถนัด -ความถนัดที่แตกต่างกัน ก่อให้เกิดการเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมรับรู้ มีการพัฒนาการทำงานร่วมกัน มีประสบการณ์ร่วมกัน เช่นการสืบชะตาป่าต้นน้ำ -มีสื่อวิทยุ (คอร์เรดิโอ) คอยช่วยเผยแพร่อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง -ทำงานเชิงรุกเกี่ยวกับพลเมือง เด็ก และทะเลสาบ -มีสำนักร่วมกัน มีประเด็นปัญหาาร่วมกัน สามารถเชื่อมชนบทกับเมืองได้ -มีฐานอาสาศอกอยทำหน้าที่ประสานงาน "ประชาสังคม" 	<ul style="list-style-type: none"> -คนทำงานซ้ำซ้อนกัน แต่ละคนทำงานทุกอย่าง ขาดกองเลข -มีแต่ตั้งรับประเด็นปัญหาและโครงการที่เกิดมาแล้วส่งผลกระทบต่อชุมชน เช่น เชื้อน อุโมงค์ -อ่อนในด้านวิชาการและการเผยแพร่ งานด้านเอกสาร -เงินทุนบริหารจัดการกระจาย การฝึกกำลังยังอ่อนแออยู่มาก -วิสัยทัศน์จังหวัดที่เกิดจากกระบวนการงานสังคมยังมีช่องว่าง

ที่มา : สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย

กรณีประชาคมจังหวัดขอนแก่น

"คนขอนแก่น" วิทยภาพรวมแล้วประกอบด้วย

1) คนท้องถิ่นซึ่งยังคงเข้าใจว่าเรื่องการบ้านการเมืองเป็นของผู้อื่น 2) คนอาศัย (ซึ่งเดินทางผ่านไปมา ไม่ได้ลงหลักปักฐาน) และ 3) พลเมือง (ซึ่งมองเห็นปัญหาและตระหนักรู้เรื่องเป็นอย่างดีในเรื่องสิทธิต่าง ๆ ตลอดจนมีความรู้สึกว่าการจะเข้าไปแก้ไข

ในปี 2535-2536 นั้น ได้มีกลุ่มนักวิชาการ ประชาธิปไตยและองค์กรเอกชน ร่วมกันจัดกิจกรรมในชื่อ "ขอนแก่นพอร์ม" ขึ้น โดยจัดประเด็นพูดคุยเกี่ยวกับเรื่อง "สิทธิ" รวมทั้งสิ้น 10 ครั้งด้วยกัน และนับจากปี 2538 เป็นต้นมา ผู้แทนจากสภาพัฒนา ได้ไปกระตุ้นกลุ่มพลเมือง จนกระทั่งเจ้าหน้าที่รัฐ นักวิชาการ และองค์กรเอกชนเกิดการรวมตัวกัน อันเป็นกำเนิด "ประชาคม" ขึ้น เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2538

สำหรับประชาคมขอนแก่นนี้ มีปณิธานแน่วแน่ที่จะพยายามกำจัดข้อขัดแย้งต่าง ๆ เหลือไว้เพียงประโยชน์ร่วมของชาวขอนแก่น เน้น "คุณภาพชีวิตที่ดี" และไม่เน้นโครงสร้างแต่จะเน้นความร่วมมือด้วยความสมัครใจ โดยมีวิสัยทัศน์ว่า "ขอนแก่นก้าวหน้า ประชาสุขสรรค์"

สำหรับจุดแข็งและจุดอ่อนของประชาคมจังหวัดขอนแก่น ได้มีการประเมินไว้ดังปรากฏในตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 2.6 จุดอ่อนและจุดแข็งของการทำงานของจังหวัดขอนแก่น

จุดแข็ง	จุดอ่อน
<p>-มีการจัดตั้งค่อนข้างดี</p> <p>-มีนักวิชาการ และนักธุรกิจสนใจเข้าร่วม</p> <p>-มีกลุ่ม NGOs เข้าร่วมจำนวนมาก</p>	<p>-ขาดการเชื่อมโยงปัญหาเมือง-ชนบทที่ดี</p> <p>พื่อเนื่องจากความแตกต่างด้านฐานะทางเศรษฐกิจของประชาชน</p> <p>-การคิดกิจกรรมและการวางแผนงานต้องใช้เวลาเงินตามแหล่งงบประมาณ ยังติดปัญหาว่าหากไม่มีเงินจะทำงานได้หรือไม่</p>

ที่มา : สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย

สรุปปัญหาและอุปสรรคที่ผ่านมาของประชาคมในต่างจังหวัด

1. ระบบวิธีคิดแบบสั่งการ หรือ Top down เช่น กรณีขอนแก่นทำแผนจังหวัด มีการเชิญคนไปเข้าร่วมประชุม แต่เป็นการไปฟังเฉย ๆ แผนถูกเตรียมไว้หมดแล้ว แต่อ้างว่าประชาชนมีส่วนร่วมแล้ว เป็นความแนบเนียนอีกแบบหนึ่งของการสร้างภาพ

2. หากกลไกในระดับรากหญ้า (grassroots) ไม่มีส่วนร่วมวางแผน ประชาสังคมอาจจะสำเร็จ แต่คงเป็นเรื่องยากมากเพราะจะไม่เกิดประชาคมขึ้นมาอย่างแท้จริง

3. งบประมาณของรัฐถูกใช้ไปแบบผิดและไม่มีประสิทธิภาพ

4. การแปลงแผนไปสู่การปฏิบัติยังมีปัญหา อย่างกรณีการทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 แม้จะวางแผนคิดไว้ดี แต่เมื่อ

มอบหมายให้แก่งานภาคปฏิบัติ กลับไม่สามารถทำตามได้ตามแนวคิดที่วางไว้

5. คนในท้องถิ่นหรือในพื้นที่ ไม่ทราบความประสงค์ของการปฏิบัติงานระบบราชการส่วนกลาง

6. แม้จะเป็นที่รับทราบในระดับหนึ่งว่าประชาสังคมเป็น "มรรควิธี/กระบวนการ" แต่ยังไม่เป็นที่รับทราบกันอย่างแจ่มชัดว่าเนื้อหาและเป้าหมายของประชาคมหรือประชาสังคมเป็นอย่างไร

7. ขาดคกกลางที่จะทำหน้าที่ประสานงานระหว่างภาครัฐ NGOs และองค์กรชาวบ้าน

2.2.8 กระบวนการมีส่วนร่วมในเมืองเพชรบุรี ปัจจุบัน

เพชรบุรีในปัจจุบันนอกจากจะเคยมีชื่อว่า "เมืองคนดู" แล้วปัจจุบันยังมีชื่อเสียงในด้านศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมที่ทรงคุณค่ามาตั้งแต่สมัยทวารวดี คือพระปรางค์วัดมหาธาตุและปราสาทวัดกาแพงแล่น นอกจากนี้ยังมีศิลปกรรมตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้นมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ เช่น ศาลาการเปรียญและพระอุโบสถวัดใหญ่สุวรรณาราม พระอุโบสถวัดเกาะแก้ว สุทธารามและศาสนสถานอีกเป็นจำนวนมากซึ่งเป็นที่ยอมรับว่าเป็นผลงานที่สูงไปด้วยคุณค่า นอกจากนี้ยังมีความหลากหลายของขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ตลอดจนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ซึ่งหล่อหลอมให้คนเมืองเพชรบุรีให้เป็นคนรักพวก รักห้อง รักความเป็นอิสระและมีความคิดเป็นของตนเอง ซึ่งจะสังเกตได้จากผลงานปูนปั้นในหลายต่อหลายแห่ง ลายปูนปั้นที่ฐานเจดีย์วัดสระบัว ลายปูนปั้นที่วัดพระทรง เป็นต้น

เมื่อคนเมืองเพชรบุรีมีฐานรักพวกรักห้อง และมีความผูกพันในพื้นที่อาศัยมายาวนาน ดังนั้น หากคนเมืองเพชรบุรีจะแสดงพลังสิ่งที่ต้องการก็มีเพียงวิธีการที่จะรวบรวมคนที่มีความคิดเช่นนี้ให้เกิดเป็นพลังความสามัคคี ซึ่งพลังความคิดที่เป็นอิสระนี้จะ เป็นต้นทุนที่สำคัญในการวางแผนและสร้างแนวทางพัฒนาเมืองเพชรบุรีด้วยคนเมืองเพชรบุรีเอง ซึ่งในปัจจุบันมีองค์กรต่าง ๆ ที่รวมตัวกัน และเรียกตัวเองว่า "กลุ่มคนรักเมืองเพชร" ที่ประกอบไปด้วยกลุ่มต่าง ๆ ดังนี้

- กลุ่มยายกับตา
- สมาคมคนจีน 7 คณะ
- กลุ่มเพชรภูมิเสาวนา
- บริษัทรีเจนท์ ยีนยง พัฒนา จำกัด
- คีตาณชลี
- กลุ่มเพื่อนเมืองเพชร
- ชมรมครุศิลป์ เมืองเพชร
- หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ศิลปกรรมท้องถิ่น สถาบันราชภัฏเพชรบุรี
- กลุ่มช่างเมืองเพชร
- ชมรมเด็กตลาดเมืองเพชร
- โครงการศึกษาและส่งเสริมศักยภาพชุมชน มหาวิทยาลัยมหิดล
- ข่ายความร่วมมือเพื่อสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาไทย (TEDNET)
- กลุ่มผู้สนใจการพัฒนาเพชรบุรี

กลุ่มเหล่านี้เป็นกลุ่มที่มีความรู้สึกรักและหวงแหนเมืองเพชร อยากจะให้เมืองเพชรเจริญเติบโตไปในทางที่คนเมืองเพชรต้องการและเป็นประโยชน์ต่อสาธารณชนอย่างแท้จริง จึงมีการรวมตัวกันโดยมีวัตถุประสงค์หลักคือ ทำอย่างไรจึงจะให้ประชาชนมารวมตัวกันในด้านใดทางหนึ่งหรือทำอย่างไรให้ชาว

เพชรบุรีมีส่วนร่วมในการกำหนดชะตากรรมของเพชรบุรีเอง ซึ่งในปัจจุบันมีการดำเนินการใน 2 รูปแบบคือ

2.2.8.1 การกระตุ้นจิตสำนึก "ให้รับรู้" ในคุณค่าของเมืองเพชร โดยสร้างพื้นฐานให้เกิดความเข้าใจต่อสภาพของการเปลี่ยนแปลงของเพชรบุรีจากการพัฒนาตั้งแต่อดีตในสมัยทวารวดี สุโขทัย อยุธยา รัตนโกสินทร์ จนกระทั่งในสมัยปัจจุบันและเข้าใจในระบบของวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่มีความหลากหลาย ตั้งแต่ในด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม และแสดงให้เห็นชาวเมืองเพชรบุรีทั้งหลาย "ให้รับรู้" ถึง ต้นทุนของเมืองตนเองว่ามีคุณค่าเพื่อกระตุ้นจิตสำนึกในความรักเมืองเพชรบุรีของตนเอง โดยปลูกฝังตั้งแต่ระดับเยาวชนตามโรงเรียนต่าง ๆ จากระดับอนุบาลถึงระดับอุดมศึกษาและในระดับพ่อ-แม่ ผู้ปกครอง ตลอดจนถึงข้าราชการและนักการเมืองทุกระดับที่มีส่วนในการจัดทำโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชาวเมืองเพชร ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นพื้นฐานที่สำคัญในการเป็น "ต้นทุน" ให้กับการพัฒนาเมืองเพชรอย่างเป็นระบบเดียวกัน"

1) โครงการบอกกล่าวตำนานเมืองเพชร (กรกฎาคม 2539) เป็นโครงการที่มีวัตถุประสงค์หลักเผยแพร่วรรณกรรมและความเข้าใจในทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเองทั้งในด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยมีผู้ร่วมกิจกรรมประมาณ 20 คน โดยมีการพาไปชมวัดเก่าแก่งแลง วัดฝั่ล้อม วัดมหาธาตุ วัดพลับพลาชัย และฟังการบรรยายเรื่องตำนานเมืองเพชรโดยอาจารย์ล้อม เพ็งแก้ว จากศูนย์ศิลปวัฒนธรรมเพชรบุรี

2) โครงการ "ยายกับตาบอกกล่าวเล่านิทาน" (ธันวาคม 2539-กุมภาพันธ์ 2540) เป็นโครงการที่ต้องการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจให้เยาวชนเห็นถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยใช้เกมส์ การละเล่น และการแสดงละครหุ่นมือ เป็นกิจกรรมเพื่อสอดแทรกความรู้ต่างๆ โดยมีเยาวชนระดับประถมและมัธยมตอนต้นจังหวัดเพชรบุรี

ราชบุรีและประจวบคีรีขันธ์ จังหวัดละ 10 โรงเรียน รวม 30 โรงเรียน (๗. หอประชุมในแต่ละโรงเรียน)

3) โครงการ "แม่น้ำกับชีวิต" (สิงหาคม 2540) ซึ่งเป็นการอบรมเยาวชนและบุคคลทั่วไป (จำนวนประมาณ 2,000 คน) เกี่ยวกับการเผยแพร่ความรู้ ความสำคัญของแม่น้ำเพชรบุรีตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบันโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อระดมเงินทุนในการส่งเสริมกิจกรรมเยาวชนพิทักษ์ลำน้ำเพชร โดยมีกิจกรรมการแสดงบนเวที การเสวนาเรื่องแม่น้ำของหนู การละครแห่งชาติและประเพณีพื้นบ้าน และการแข่งขันการใส่กระทะเคียวน้ำตาล ๗. หอประชุมวิทยาลัยเทคนิคจังหวัดเพชรบุรี

2.2.8.2. การสร้างกิจกรรม "ให้ทำ" เมื่อมีการสร้างพื้นฐานการให้ "รับรู้" ซึ่งเป็นการกระตุ้นจิตสำนึกแล้ว การสร้างกิจกรรม "ให้ทำ" จึงเป็นสิ่งสำคัญในเวลาต่อมาที่จะเป็นการปลูกฝังรากสีงาที่มีความผูกพันและเข้าใจในความเป็นเมืองเพชรอย่างแท้จริง ทำให้เกิดความรักและความหวงแหนสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ของเมืองเพชรอย่างลึกซึ้ง เป็นรูปธรรมและสามารถจับต้องได้ ในปัจจุบันองค์กรเอกชนต่าง ๆ ในเมืองเพชรมีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ "ให้ทำ" มากมายหลายรูปแบบเพื่อที่จะหล่อหลอมให้คนเมืองเพชรโดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชนที่จะเป็นพื้นฐานสำคัญเห็นความสำคัญของสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม และสามารถผูกพันและเชื่อมโยงกันให้เป็นเนื้อหาลูกเดียวกัน โดยมีโครงการตัวอย่างเช่น

1) โครงการ "สองล้อ สองขา ขบปริศนา เมืองเพชร" (เดือนเมษายน 2540) ซึ่งเป็นกิจกรรมให้เยาวชนในเขตเทศบาลเมืองเพชรบุรีที่จักรยานไปตามวัดและสถานที่สำคัญต่าง ๆ ในเพชรบุรี ซึ่งจะได้ความสนุกสนานและความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ความเป็นมาและศิลปกรรมแขนงต่าง ๆ

จากวิทยากร และยังเป็น การปลูกฝังจิตสำนึกให้ชาวซึ่งในคุณค่าที่มีอยู่ในเมือง เพชรบุรี

2) โครงการ "ทอดน่อง ท่องเมืองเพชร" (ครั้งที่ 1 เดือนเมษายน 2540, ครั้งที่ 2 เดือนกรกฎาคม 2540 และครั้งที่ 3 เดือนกรกฎาคม 2541) เป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไป เข้าร่วมกิจกรรมโดยการเดินชมวัดและศิลปกรรมที่สำคัญต่าง ๆ ในเพชรบุรี โดยมีวิทยากรเป็นผู้บรรยายประวัติความเป็นมาต่าง ๆ โดยมีระยะเวลาการเดินทางพอเหมาะสำหรับการเดินชม (รัศมีประมาณ 0.5-1 กิโลเมตร)

3) โครงการ "พิทักษ์รักษาลาน้ำเพชร" (มิถุนายน 2540) ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ต้องการเสริมสร้างความรู้และประสบการณ์ให้กับคณะครูอาจารย์ในจังหวัดเพชรบุรี (จำนวนประมาณ 40 คน) ให้มีความเข้าใจทางด้าน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในลำน้ำเพชร เพื่อจะได้เป็นกำลังหลักในการอบรมเยาวชนในโรงเรียนต่อไป โดยมี การอบรมที่โรงเรียนบ้านลาดวิทยา อำเภอบ้านลาด และโรงเรียนวชิรธรรมาศรมิต อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี

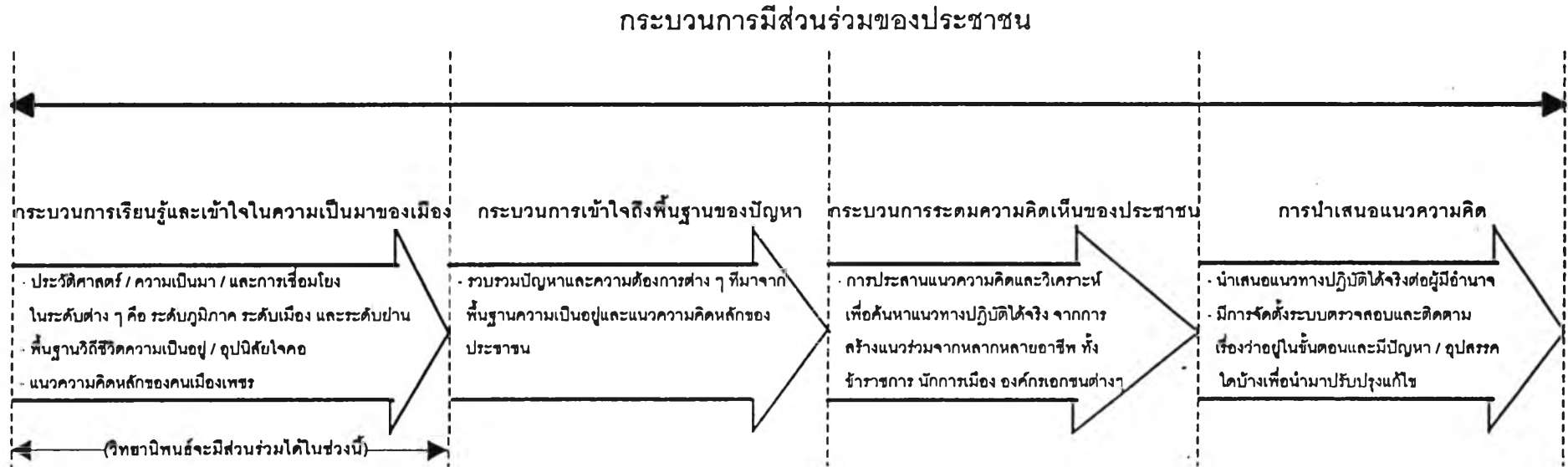
4) โครงการ "ค่ายเยาวชนพิทักษ์รักษาลาน้ำเพชร" (มิถุนายน 2540) เป็นโครงการต่อเนื่องมาจากโครงการ "พิทักษ์รักษาลาน้ำเพชร" ซึ่งให้เยาวชนนักเรียน นักศึกษาของโรงเรียนในจังหวัดเพชรบุรีมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะในลำน้ำเพชร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการวางกรอบและแนวทางการอนุรักษ์แม่น้ำเพชร เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

2.2.9 วิทยานิพนธ์นี้จะสามารถมีส่วนร่วมได้ใน งานชั้นตอนใด

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะมีส่วนเสริมรูปแบบ

ในการกระตุ้นจิตสำนึก "ให้รับรู้" ในความเป็นมาและคุณค่าในเมืองเพชร โดยคาดหวังที่จะทำให้คนเมืองเพชรไม่ว่าจะเป็นในระดับเยาวชน ผู้ปกครอง ตลอดจนผู้มีอำนาจรัฐในระดับต่าง ๆ รู้แจ้งและเข้าใจในความรู้สึกซึ่งของความเป็นเมืองวัฒนธรรมประเพณีศิลปกรรมทั้งหลายของเมืองเพชร ที่มีคุณค่าและมีการสั่งสมมานานตั้งแต่อดีตสมัยทวาราวดี สุโขทัย อยุธยา รัตนโกสินทร์ จนกระทั่งในสมัยปัจจุบัน ซึ่งมีลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และความหลากหลายของวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนซึ่งยังคงดำเนินอยู่ในเมืองนี้อย่างต่อเนื่องไม่ขาดสาย นอกจากนี้ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะแสดงการเชื่อมโยงกันทั้งในทางกว้างคือระดับภูมิภาค ไปจนถึงในทางลึกคือระดับเมืองและย่านในยุคสมัยต่างๆ อย่างต่อเนื่องและเป็นระบบเพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจและกระตุ้นจิตสำนึกของคนเมืองเพชรให้รักถิ่นฐานและมองเห็นคุณค่าของเมืองตนเองและลำดับในการพัฒนาที่ผ่านมาได้อย่างชัดเจนอย่างเป็นระบบเดียวกัน จะได้เป็นข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญในการวางแผนพัฒนาเมืองเพชรในอนาคตโดยเป็นส่วนหนึ่งกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อที่จะสร้างสรรค์และวางอนาคตของเมืองเพชร โดยคนเมืองเพชรเอง

แผนภูมิที่ 2.1 ขั้นตอนในกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน

ที่มา : จากทริเคาะห์